

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ:

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΨΩΦΟΓΕΩΡΓΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΌΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΟΛΟΣ 2014

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιείται αναφορά της κατάστασης σε επίπεδο πολιτικής για τις ορεινές περιοχές, υπό μια κριτική προσέγγιση και ανάλυση σε εθνικό επίπεδο των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στα πλαίσια της ενίσχυσης των προσπάθειών για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της Υπαίθρου. Παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση και τα χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου, καθώς και η ευρωπαϊκή πολιτική επιρροή στον εθνικό σχεδιασμό για ολοκληρωμένη πολιτική για τα ορεινά στην Ελλάδα. Παραθέτονται τα σημαντικότερα μέτρα της μέχρι σήμερα ασκηθείσας πολιτικής και τα κύρια σημεία δράσης των στρατηγικών που έχουν αναπτυχθεί για τις ορεινές περιοχές. Η προσέγγιση της εθνικής πολιτικής για τα ορεινά επιχειρείται μέσω της ΚΑΠ και μέσω προγραμμάτων δράσης και σχεδίων, όπως του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Τέλος, η εργασία καταλήγει στην αναζήτηση στρατηγικών κατευθύνσεων, οι οποίες εστιάζονται στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, της αειφορίας, της προσέλκυσης επενδύσεων, της ανάδειξης του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και της ίδρυσης νέων φορέων διαχείρισης του ορεινού χώρου.

Λέξεις – κλειδιά: ορεινές περιοχές, ολοκληρωμένη πολιτική, μέτρα, βιώσιμη ανάπτυξη, διαχείριση.

Abstract

In the present work is reported the state - level policy for mountain areas, under a critical approach and analysis of national policies implemented in the context of increased efforts for the integrated development of the countryside. It presents the existing status and characteristics of the mountainous areas and the European political influence in national planning for integrated policy on mountainous regions in Greece. It refers the key measures of the policy pursued to date and the main action strategies that have been developed for mountainous areas. The approach of the national policy for the mountainous areas is done through CAP and through programs and action plans, such as the General Framework for Spatial Planning and Sustainable Development. Finally, the work concludes on the research of strategic directions, centered on the concept of sustainable development, sustainability, attracting investment, showcasing the rich natural and cultural environment and the creation of new management bodies of the mountainous area.

Key – words: mountain areas, integrated policy, measures, sustainable development, management

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	7
1.1 Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ.....	7
1.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	9
1.3 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	14
1.3.1 ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ.....	14
1.3.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	18
2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	18
2.2 ΔΙΕΘΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	25
3.1 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	25
3.2 ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΣΑΟΧ).....	32
3.3 ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΓΠΧΣΑΑ).....	35

3.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2007-2013 «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΤΑΤΖΗΣ».....	40
3.5 ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ.....	46
3.6 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2020.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	56
4.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΣΚΟΥΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	56
4.2 ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	62
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1.2 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΕ.....	13
3.4 ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 2007 – 2013.....	42
3.6 ΚΑΠ 2014-2020.....	52

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΨΩΦΟΓΕΩΡΓΟΥ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1.2 ΠΟΣΟΣΤΟ ΟΡΕΙΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ.....	10
--	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

2.1 ΑΡΑΙΟΚΑΤΟΙΚΗΜΕΝΕΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΕ.....	22
---	----

Για την εκπόνηση αυτής της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Όλγα Χριστοπούλου και το σύζυγό μου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ελλαδικός ορεινός χώρος, λόγω της φυσιογνωμίας του, χαρακτηρίζεται από μία χρόνια περιθωριοποίηση, γεγονός που εντείνει την αναγκαιότητα ανάληψης μέτρων για μια πιο ουσιαστική αναπτυξιακή πολιτική. Οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές παρουσιάζουν κοινωνικο-οικονομικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές δυσκολίες, οι οποίες πρέπει να αξιολογούνται και να συμπεριλαμβάνονται στο σχεδιασμό των προγραμμάτων ανάπτυξής τους, ώστε να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις της εποχής και να ανταγωνιστούν τις διεθνείς αγορές όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί σήμερα.

Ο ορεινός χώρος της Ελλάδας για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν ήταν στις προτεραιότητες του εθνικού σχεδιασμού. Οι εθνικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν ευνόησαν ιδιαίτερα την αστικοποίηση, ενώ τα ορεινά παρέμειναν προσκολλημένα σε παλαιές οικονομικές και κοινωνικές δομές και οι ήδη υπάρχουσες υποδομές τους υποβαθμίζονταν σταδιακά. Ο κύριος παραγωγικός φυσικός πόρος για τις περιοχές αυτές είναι η γεωργική γη, οι βοσκότοποι και τα δάση. Η καλλιεργούμενη έκταση ανήκει σε ιδιώτες ενώ οι βοσκότοποι κατά κανόνα είναι κοινόχρηστοι.

Από αναπτυξιακή άποψη οι ορεινές περιοχές της χώρας, λόγω της γεωμορφολογίας και των ευαίσθητων οικοσυστημάτων, παρουσιάζουν μειονεκτήματα όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό της παραδοσιακής εκτατικής οικονομικής παραγωγικής βάσης ή τη διαμόρφωση σύγχρονων ανταγωνιστικών παραγωγικών δραστηριοτήτων, μειονεκτήματα που έχουν αμφίδρομη σχέση και με την έλλειψη επαρκών υποδομών και υπηρεσιών. Ωστόσο, ορισμένες ορεινές περιοχές, όπως για παράδειγμα το Μέτσοβο, κατόρθωσαν να υπερβούν και να μετατρέψουν τα εγγενή χαρακτηριστικά τους σε πλεονεκτήματα και να διατηρήσουν τον πληθυσμό τους και την αειφόρο οικονομική βάση.

Δημιουργήθηκε ένα πολιτικό πλαίσιο, όσον αφορά τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές προσανατολισμένο στην αειφορική οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη, με στόχο να αναπτυχθεί ένας ενιαίος άξονας πολιτικής. Μεταξύ άλλων σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των ως άνω περιοχών διαδραματίζει ο αγροτουρισμός, διότι η

σωστή αξιοποίηση του αγροτουρισμού συμβάλει τόσο στη διατήρηση του τοπικού πληθυσμού όσο και στην περιβαλλοντική προστασία και οικονομική ανάπτυξη. Τα αγροτικά προϊόντα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών είναι μια εξίσου σημαντική πηγή εισοδήματος για τους γεωργούς. Η προστασία του περιβάλλοντος είναι ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης, για πολλούς το πιο σημαντικό.

Οι πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε ότι αφορά τον ορεινό χώρο, καθορίζονται κυρίως από τις στρατηγικές που προτείνονται για την αγροτική ανάπτυξη στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της περιφερειακής πολιτικής και πολιτικής συνοχής και συνήθως υποστηρίζουν έμμεσα τις πολιτικές για τις ορεινές περιοχές, εφόσον πρόκειται για μέτρα και ενισχύσεις τα οποία εφαρμόζονται συχνά με οριζόντιο τρόπο.

Τα συνοδευτικά μέτρα αγροτικής πολιτικής που χρηματοδοτούνταν προηγουμένως από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων, τμήμα Εγγυήσεων, συμπληρώνονται με τις ενισχύσεις υπέρ των μειονεκτικών περιφερειών και των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών. Όλα τα μέτρα αυτά θα εφαρμόζονται με οριζόντιο τρόπο και θα υλοποιούνται σε αποκεντρωμένη βάση. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί η συμβολή Κοινοτικών Πρωτοβουλιών στην υποστήριξη της ανάπτυξης του ορεινού χώρου, όπως οι INTERREG, στα πλαίσια της διασυνοριακής συνεργασίας και LEADER, στα πλαίσια του αγροτικού χώρου.

Για την επίτευξη των στόχων που συνδέονται με την ανάπτυξη του ορεινού χώρου, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ο ολοκληρωμένος χαρακτήρας των παρεμβάσεων καθώς και η εξειδίκευση των δράσεων λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών προγραμματισμού. Σε αυτό το σημείο μπορεί να σημειωθεί ότι το σημαντικότερο διεθνές πλαίσιο για τα ορεινά, προωθώντας τη διεθνική συνεργασία στον τομέα αυτό, είναι η συνθήκη των Άλπεων, που υπογράφεται από τις χώρες της οροσειράς των Άλπεων και προσεγγίζει μια σειρά από θέματα όπως ο πληθυσμός και πολιτισμός, χωρική ανάπτυξη, διαχείριση ατμοσφαιρικής ποιότητας, εδαφική προστασία, διαχείριση ύδατος, προστασία φύση και συντήρηση των τοπίων, ορεινή γεωργία, τουρισμός, μεταφορά, ενέργεια και διαχείριση αποβλήτων.

Η ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές, λόγω της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας οφείλει να είναι πολυδιάστατη και πολυλειτουργική, παρόλο που οι ελληνικές πολιτικές για τα ορεινά δεν είναι καλά προσαρμοσμένες στους άξονες της Ευρώπης και οι ως τώρα προσπάθειες που έγιναν ήταν αποσπασματικές και μικρής κλίμακας. Συνεπώς, είναι αναγκαία η καταγραφή των ουσιαστικών αναγκών και μειονεκτημάτων των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, ώστε να σχεδιαστούν οι κατευθύνσεις και οι πολιτικές που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1.1 Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Οι ορεινές περιοχές είναι αδιάσπαστη ενότητα της κοινωνικής και οικονομικής ελληνικής πραγματικότητας. Οι περιοχές αυτές, όμως, παρουσιάζουν πολλά ενδογενή οικονομικά και περιβαλλοντικά μειονεκτήματα, τα δε κίνητρα που δίνονται, κυρίως από την ΚΑΠ αδυνατούν να προωθήσουν νέες δραστηριότητες. Από την άλλη, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, γίνονται πολλές προσπάθειες ενισχύσεις των ορεινών περιοχών.

Ο καθορισμός του ορεινού χώρου είναι μια διαδικασία αρκετά σύνθετη, η οποία δεν βασίζεται μόνο στο υψόμετρο, αλλά και σε άλλα κριτήρια όπως η φύση του εδάφους και ειδικότερα η κλίση και οι εναλλαγές του στην κατεύθυνση. Η περίπλοκη παρατήρηση (monitoring) των φυσικών, χημικών, βιολογικών, υδρο - μετεωρολογικών και κοινωνικο-οικονομικών στοιχείων αποτελεί αφετηρία για τη δημιουργία προγνωστικών ειδικών μοντελων (Stamenon και Vachev, 2004). Η Ελλάδα είναι ουσιαστικά η πιο ορεινή χώρα των Βαλκανίων με τις ορεινές περιοχές της να καταλαμβάνουν το 65% του συνόλου, να κατοικούνται από το 13% του πληθυσμού και να παρουσιάζουν τη χαμηλότερη πυκνότητα του πληθυσμού και τη μεγαλύτερη πυκνότητα οικισμών σε σχέση με το σύνολο της χώρας (Ζαμπέλης και Γιαλύρη, 2001).

Η αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων μιας περιοχής στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελεί σημείο αναφοράς για οποιαδήποτε μορφή παρέμβασης επιδιώκεται να υλοποιηθεί στον χώρο. Οι δυσμενείς συνέπειες που προέρχονται από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνιστούν καίριο πρόβλημα που απασχολεί έντονα την πολιτεία και την κοινωνία καθώς σχετίζεται άμεσα με την ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Η αξιοποίηση των πόρων που διαθέτουν οι ορεινές περιοχές, δύναται να συμβάλλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος της μη ισόρροπης ανάπτυξης των ορεινών σε σχέση με τις πεδινές περιοχές.

Οι ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα με αποτέλεσμα να έχουν δημιουργηθεί κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Συγκεκριμένα πολύ σημαντική απειλή θεωρείται η μείωση του πληθυσμού με συνέπεια τη δημιουργία ενός εύθραυστου κοινωνικοοικονομικού ιστού. Επιπλέον, σοβαρή απειλή για το μέλλον των ορεινών περιοχών αποτελεί ο τουρισμός και η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των βουνών με χιονοδρομικά κέντρα και άλλες εγκαταστάσεις καθώς και η άμεση και έμμεση κατασπατάληση των φυσικών πόρων και του τοπίου. Κίνδυνο αποτελεί και η κατασκευή έργων υποδομής με σκοπό την άρση της απομόνωσης, καθώς η απομόνωση έχει αποτελέσει ιστορικά τον κυριότερο περιοριστικό παράγοντα για τις ανάπτυξη των ορεινών περιοχών (Μπεριάτος, 1999).

Η μη ύπαρξη μιας στοχευόμενης εθνικής πολιτικής με στόχο την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του ορεινού χώρου δεν επέτρεψε μέχρι σήμερα τη δημιουργία προϋποθέσεων για μια ορθολογική διαχείριση των δραστηριοτήτων στον ορεινό χώρο που αφενός θα σέβεται και θα προστατεύει το φυσικό περιβάλλον και αφετέρου θα στηρίζει την οικονομική και βιοτική ανάπτυξη των μετακινήσεων και της αναψυχής (Γουργιώτης, 2012).

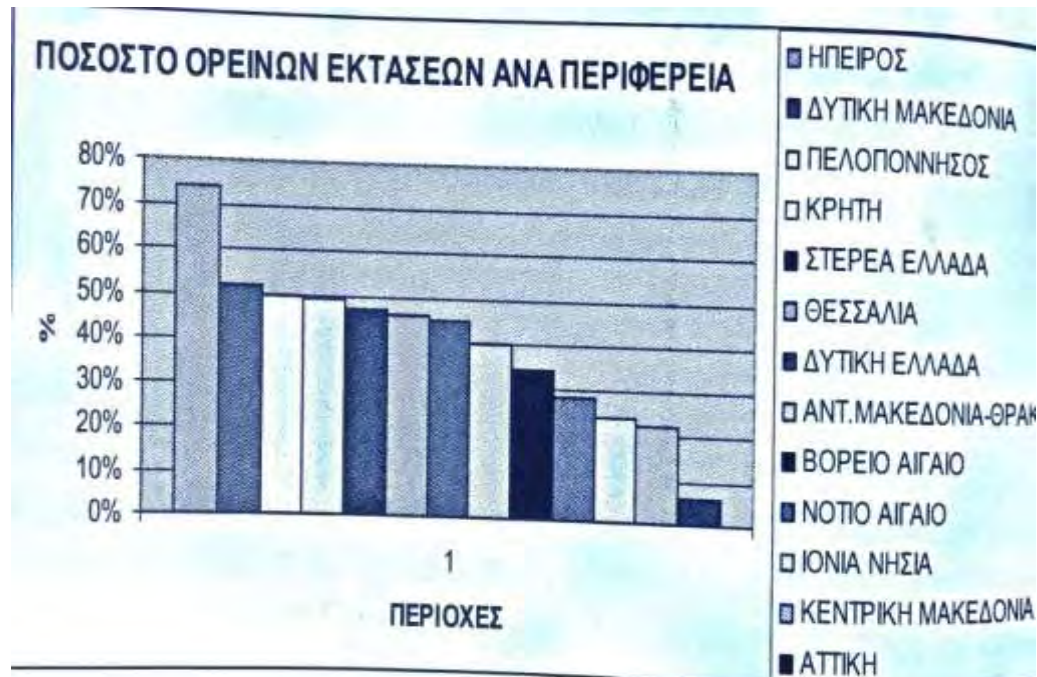
1.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Οι Ελληνικές ορεινές εκτάσεις χαρακτηρίζονται από ένα μεγάλο φυσικό πλούτο. Πολλές είναι οι αναγνωρισμένες περιοχές φυσικού κάλλους και μεγάλος ο αριθμός προστατευόμενων παραδοσιακών οικισμών που συναντώνται στον ορεινό χώρο.

Το μεγάλο δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ορεινές περιοχές εντοπίζεται και περιγράφεται κατά καιρούς στην ελληνική βιβλιογραφία. Κατ' επέκταση η οικονομική και κοινωνική πορεία που ακολουθείται στις ορεινές περιοχές διαφέρει από αυτή των ημιορεινών και πεδινών περιοχών (Κακλαμάνη και Ντυκέν, 2000).

Ο ορεινός πληθυσμός της χώρας το 1950 αντιπροσώπευε το 14,50% του συνολικού πληθυσμού και το 1990 μόλις το 9,16%. Ενδεικτικά στην Ήπειρο, στην οποία ο ορεινός πληθυσμός αντιπροσώπευε το 12,1%, η μείωση ήταν μεγαλύτερη του 40% και σε ορισμένα τμήματα της Πελοποννήσου, στην οποία ο ορεινός πληθυσμός αντιπροσωπεύει το 12,5%, η μείωση ήταν άνω του 30%. Την περίοδο 1980-1997 σημειώθηκε μια εντυπωσιακή μετακίνηση πληθυσμών από τα ορεινά πολλών περιοχών στα παράλια τους τμήματα, δηλαδή εκεί που εισέρεε το χρήμα από τα Α' και Β' κοινοτικά πλαίσια στήριξης (Φιλίππου και άλλοι, 2009).

Διάγραμμα 1.2 Ποσοστό Ορεινών Εκτάσεων ανά Περιφέρεια

Πηγή: Φιλίππου και άλλοι, 2009

Γενικά οι ορεινές περιοχές έχουν φυσικά μειονεκτήματα καθώς χαρακτηρίζονται από φτωχή ποιότητα πόρων, απομόνωση και μεγάλη απόσταση από τα αστικά κέντρα. Σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 268/75/ΕΟΚ, τις τροποποιήσεις που ακολούθησαν, καθώς και τα κριτήρια που υιοθέτησε η Ελλάδα, οι λιγότερο ευνοημένες περιοχές περιλαμβάνουν τις ορεινές περιοχές με μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα, τις μειονεκτικές περιοχές (ομοιογενείς ζώνες με χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονα εδάφη και χαμηλό εισόδημα) και τις ειδικές περιοχές των νησιών και συνόρων.

Ειδικότερα, δυνάμει της παραπάνω Κοινοτικής Οδηγίας, οι προβληματικές περιοχές της χώρας προσδιορίζονται ως εξής:

Α. Στις ορεινές περιοχές (άρθρο 3, παρ. 3) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- (α) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,
- (β) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600 – 800 μέτρων και οι κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 16%,
- (γ) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστο 20%.

Όταν το 80% τουλάχιστο της έκτασης του Δήμου, Κοινότητας ή Οικισμού, ανταποκρίνεται σε ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά, τότε είναι δυνατόν να προταθεί για ένταξη στις ορεινές περιοχές. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ποσοστό αυτό μπορεί να μειωθεί κατ' ανώτατο όριο μέχρι 50%, όταν πρόκειται για Δήμο, Κοινότητα ή Οικισμό που βρίσκεται στο ίδιο ορεινό σύμπλεγμα, όπου οι κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες είναι όμοιες και τα επίπεδα απόδοσης και εισοδημάτων είναι αρκετά.

Β. Στις Μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού (άρθρο 3, παρ. 4) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες ή Οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα. Ειδικότερα, τα κριτήρια προσδιορισμού των παραπάνω περιοχών για την Ελλάδα είναι τα ακόλουθα:

- (α) οι αποδόσεις των κυριότερων καλλιεργειών να είναι μέχρι 80% του μέσου όρου της χώρας,
- (β) το εισόδημα ανά μονάδα γεωργικής εργασίας να μη υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου,

(γ) η πυκνότητα πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο να μη υπερβαίνει τους 45 κατοίκους,

(δ) η ετήσια μείωση του πληθυσμού να είναι τουλάχιστο της τάξης του 2% και πάνω από το 50% του συνολικού πληθυσμού να αποτελεί τον ενεργό γεωργικό πληθυσμό.

Γ. Στις Περιοχές με Ειδικά Προβλήματα (άρθρο 3, παρ. 5). Πρόκειται για μια ειδική κατηγορία, η οποία δεν μπορεί στο σύνολο της να ξεπερνά το 10% της συνολικής έκτασης της χώρας. Σε αυτές εντάσσονται νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές οι οποίες, λόγω της θέσης τους, αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα με αποτέλεσμα χαμηλά επίπεδα αποδόσεων και εισοδημάτων. Το γεωργικό εισόδημα δεν πρέπει να ξεπερνά το 80% του μέσου όρου της χώρας και η γονιμότητα των εδαφών είναι χαμηλή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 Κριτήρια για τον ορισμό της ορεινής περιοχής στα κράτη μέλη της ΕΕ

Κράτος – Μέλος	Ελάχιστη Ανύψωση	Άλλα κριτήρια
Αυστρία	700 μ	επίσης πάνω 500 μ αν κλίση >20%
Βέλγιο	300 μ	
Γαλλία	700 μ (γενικά)	κλίση>20% πάνω>80% της περιοχής
	600 μ (Βοζ)	
	800 μ (Μεσόγειος)	
Γερμανία	700 μ	Κλιματικές δυσκολίες
Ελλάδα	800 μ	επίσης 600 μ αν κλίση >16%;
		Κατω 600 μ αν κλίση >20%
Ιρλανδία	200 μ	
Ιταλία	600 μ	Υψομετρική διαφορά > 600 μ
Πορτογαλλία	700 μ (βόρεια ποταμού Τάγου)	Κλίση >25%
	800 μ (νότια του ποταμού Τάγου)	
Ισπανία	1000 μ	Κλίση >20%
		Υψομετρική 400 μ
Ηνωμένο Βασίλειο	240 μ	

Πηγή: <http://www.nordregio.se/en/Publications/Publications-2004/Mountain-areas-in-Europe>

Σήμερα μετά την τελευταία Διοικητική Μεταρρύθμιση του 2010, γνωστή ως Πρόγραμμα Καλλικράτης, η ορεινότητα της Ελλάδας με τη διοικητική της έκφραση, δηλαδή όπως αντιπροσωπεύεται από τους ορεινούς Δήμους, έχει αλλοιωθεί σημαντικά. Μόλις 31 Καλλικρατικοί Δήμοι είναι ορεινοί, ποσοστό που αντιστοιχεί μόλις στο 9,5% των ΟΤΑ πρώτου βαθμού της χώρας. Επίσης, αυτοί οι ορεινοί Δήμοι καταλαμβάνουν πλέον μόλις το 10,28% της επιφάνειας της χώρας. Σημειώνεται μάλιστα ότι μόλις 21 από τους 52 (άλλοτε) διαθέτουν πλέον ορεινούς ΟΤΑ πρώτου βαθμού. Ανάμεσα στους

Νομούς που δεν διαθέτουν καθόλου ορεινούς Δήμους χαρακτηριστικά σημειώνονται οι: Κοζάνης, Ξάνθης, Πιερίας, Ροδόπης, Σερρών, Φθιώτιδας, Φωκίδας (Παπαγεωργίου, 2012). Συνεπώς, συμπεραίνεται ότι η διοικητική συνένωση του Καλλικράτη συντέλεσε στην τεχνητή απάλειψη του ορεινού χώρου, με αποτέλεσμα η Ελλάδα αν και αποτελεί μια σημαντικά ορεινή χώρα, με βάσει τη διοικητική της δομή παρουσιάζει μια εντελώς διαφορετική εικόνα.

1.3 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ:

1.3.1 ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπος με μία σειρά από προκλήσεις, οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική αναπτυξιακή προοπτική του και απορρέουν από τις εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος π.χ. εξελίξεις της ΚΑΠ, διατροφικά πρότυπα, ζήτηση για ποιοτικά και ασφαλή προϊόντα, κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική υποβάθμιση, πολιτική για τον ενεργειακό τομέα.

Μεγάλο τμήμα των εργαζομένων, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, απασχολούνταν στον πρωτογενή τομέα. Με τον καιρό, όμως, παρατηρείται φθίνουσα πορεία των απασχολούμενων στη γεωργία και την κτηνοτροφία (Κακλαμάνη και Ντυκέν, 2000). Στον τριτογενή τομέα παρατηρείται σημαντική αύξηση των απασχολούμενων, για παράδειγμα στο εμπόριο. Ειδικότερα, όσον αφορά τον τομέα της κτηνοτροφίας, πολλές από τις ζωικές μονάδες βρίσκονται στα ορεινά, όμως, ο αριθμός τους φθίνει, παρά το γεγονός ότι η κτηνοτροφία εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, διότι με την ενασχόληση του ορεινού πληθυσμού στην κτηνοτροφία αξιοποιούνται οι φυσικοί πόροι και εξασφαλίζεται το μέλλον της υπαίθρου παρέχοντας εργασία στους νέους. Καθίσταται απαραίτητη η θέσπιση ενός σωστού πολιτικού

πλαίσιου που θα συνδέει με σωστό τρόπο τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες στις δασικές εκτάσεις (Σιόλου και άλλοι, 2002). Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα ορεινά δάση καλύπτουν περισσότερο από το ένα τέταρτο του συνόλου των δασών, ποσοστό που αυξάνεται στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα σημαντική τη σωστή διαχείριση των ορεινών δασών (Gluck, 2002).

Η γεωργία στην Ελλάδα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και για τις ορεινές περιοχές. Η δυσμενής μορφολογία των αγροτικών εκτάσεων, όπως για παράδειγμα των ορεινών περιοχών με έντονο ανάγλυφο ή των νησιών, αν και αποτελεί αρνητικό παράγοντα για την ανταγωνιστικότητα του τομέα, εν τούτοις προσφέρει τη δυνατότητα διαφοροποίησης του παραγόμενου αγροτικού προϊόντος, μέσα από την κλιματική αξιοποίηση κάθε περιοχής (Στρατηγέα και Παπαδοπούλου, 2012). Κατά το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, οι ορεινές περιοχές της μεσογείου εγκατέλειψαν τη γεωργική παραγωγή, κατά ένα μεγάλο βαθμό, και υπέστησαν μεγάλη μετανάστευση του πληθυσμού και εγκατάλειψη. Τα αίτια αυτής της περιθωριοποίησης ήταν η εντατικοποίηση της γεωργικής δραστηριότητας στις πεδινές εκτάσεις, λόγω της αυξημένης παραγωγικότητας (Lasanta et al, 2006).

Τα αγροτικά προϊόντα που παράγονται στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από την υψηλή ποιότητά τους. Λόγω του μικρότερου όγκου παραγωγής και του καλύτερου ελέγχου σε όλα τα στάδια παραγωγής και μεταποίησης, διασφαλίζουν υψηλότερη τιμή και κατά συνέπεια αποτελούν μια σημαντική πηγή εισοδήματος για τους γεωργούς (Νάσσης και Παπαναγιώτου, 2010). Βασικές καλλιέργειες είναι οι αροτραίες όπως το σκληρό σιτάρι, ο καπνός, το βαμβάκι, οι δενδρώδεις όπως οι ελαιώνες και τα αμπέλια. Βασικά γεωργικά προϊόντα είναι το σιτάρι, το βαμβάκι, ο καπνός, ο μούστος, το ελαιόλαδο και τα εσπεριδοειδή. Το μεγαλύτερο τμήμα των γεωργικών εκτάσεων διατίθεται για την καλλιέργεια ελιάς, ενώ από την άποψη του όγκου της παραγωγής κυριαρχεί το σιτάρι. Ειδικότερα οι ορεινές περιοχές έχουν πλούσιο υπέδαφος για την εξαγωγή ορυκτών, επιπλέον αποτελούν πηγή υδάτινων πόρων, ενέργειας και βιοποικιλότητας, με αποτέλεσμα να καθίστανται απαραίτητες για την επιβίωση του παγκόσμιου οικοσυστήματος (Krauchi et al, 2000). Βέβαια τα προβλήματα που προκύπτουν είναι αρκετά και αφορούν μεταξύ άλλων την μη ανταγωνιστικότητα των

προϊόντων που παράγονται, τις κλιματικές συνθήκες, την δύσκολη προσβασιμότητα αλλά και την εσωτερική μετανάστευση των νέων προς τα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα η γηραιός εναπομείναντας πληθυσμός να μην καθίσταται αποδοτικός και παραγωγικός.

Η διαχείριση των υδάτινων πόρων στις ορεινές περιοχές αποτελεί ένα πρόβλημα ιδιαίτερης βαρύτητας και με σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει κατανοητό ότι οι υδάτινοι πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι ενώ παράλληλα διατρέχουν τον κίνδυνο ρύπανσης και υφαλμύρυνσης με αποτέλεσμα τα προβλήματα που σχετίζονται με το νερό να αποτελούν μεγάλο πρόβλημα στην αναπτυξιακή διαδικασία. Το περισσότερο από το μισό του ανθρώπινου πληθυσμού βασίζεται στο νερό που προέρχεται από τις ορεινές περιοχές, για χρήσεις όπως: πόση, βιομηχανία, γεωργία, προετοιμασία φαγητού, υδροηλεκτρισμό και πολλές άλλες.

Στα πλαίσια της ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε., σημαντικός είναι ο ρόλος του αγροτικού τομέα ως παραγωγού θερμικής και ηλεκτρικής ενέργειας και βιοκαυσίμων, με την κατάλληλη αξιοποίηση της βιομάζας (απόβλητα τομέα ή ενεργειακές καλλιέργειες) (Στρατηγέα και Παπαδοπούλου, 2012). Η αξιοποίηση τοπικών πόρων των ορεινών περιοχών για την παραγωγή ενέργειας μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη τόσο για τον αγροτικό όσο και για τους υπόλοιπους τομείς των αγροτικών οικονομιών και να συμβάλει στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων.

1.3.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οι ορεινές περιοχές έχουν ειδικά πλεονεκτήματα τα οποία σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους, αλλά και την ιδιαιτερότητα τους ως τουριστικοί προορισμοί. Ιδιαίτερα σημαντικό ως προς το τελευταίο ζήτημα είναι το γεγονός ότι ο τουρισμός σε πολλές ορεινές περιοχές είναι εξίσου δυναμικός το καλοκαίρι και το χειμώνα. Από την περίοδο του “τουρισμού τοπίων” (scenic tourism) στις αρχές του 1800, οι ορεινές περιοχές στην Ευρώπη –αλλά και παγκοσμίως- σημείωσαν μια διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση, παρά τη δυσκολία μετακίνησης και μετάβασης προς αυτές. Σε όλες ή σχεδόν όλες τις περιπτώσεις

ο τουρισμός αυτών των περιοχών επέφερε σημαντική οικονομική ανάπτυξη και αλλαγές (Gill και Williams, 1994).

Ο τουρισμός ως μορφή αναψυχής αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα και ειδικότερα ο αειφορικός τουρισμός, που περιλαμβάνει τον τουρισμό και τις σχετικές υποδομές, μέσα στα πλαίσια ανανέωσης των φυσικών πόρων. Ο ορεινός τουρισμός είναι μια ειδική μορφή τουρισμού που περιλαμβάνει τρεις επιμέρους μορφές τουρισμού που προσελκύουν επισκέπτες στις ορεινές περιοχές, δηλαδή τον εκδρομικό, τον αγροτικό και το χειμερινό (Δρόσος και άλλοι, 2009). Αυτές οι μορφές τουρισμού μπορούν να λειτουργήσουν και να αποδώσουν υπό κάποιες προϋποθέσεις που περιλαμβάνουν μια σειρά παρεμβάσεων όσων αφορά τις υποδομές και θέματα παροχής υπηρεσιών.

Ο τουρισμός αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα συμβάλλοντας θετικά στο ΑΕΠ της Ελλάδας. Ο ορεινός τουρισμός χρησιμοποιήθηκε σε αρκετές περιπτώσεις ως μέσο τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα τα ανεπτυγμένα παραθεριστικά κέντρα των Άλπεων. Για τις ορεινές περιοχές, λόγω της απομόνωσής τους ο τουρισμός αποτελεί μέσο οικονομικής ανάπτυξης. Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται όλο και πιο συστηματικά οι ειδικές μορφές τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός και ο θρησκευτικός τουρισμός, που προσφέρουν τη δυνατότητα εμπλουτισμού των δραστηριοτήτων με προγράμματα εξειδικευμένων δράσεων. Ωστόσο, ως προς τα παραπάνω, το ελληνικό θεσμικό παραμένει ελλειπές και όχι οργανωμένο (Δολόγλου, 2008).

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που σχετίζονται με την ύπαιθρο ενισχύει την τοπική οικονομία. Η πιο σημαντική εναλλακτική μορφή τουρισμού για τη προστασία του περιβάλλοντος, είναι ο οικοτουρισμός (Δολόγλου, 2008). Για παράδειγμα, η ανάπτυξη του ορεινού οικοτουρισμού, ως εναλλακτική μορφή τουρισμού, αποτελεί ένα ιδιαίτερο οικονομικό εργαλείο για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

Για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού απαιτούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις, άξονες και προγράμματα που αφορούν το φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών. Ωστόσο, απαραίτητες είναι και οι

παρεμβάσεις από την πολιτεία σε τοπικό, αλλά και σε εθνικό επίπεδο, ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο στήριξης που θα αφορά τον ορεινό τουρισμό.

Συνεπώς, οι ορεινές περιοχές μπορούν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη τους με την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, με την ενθάρρυνση παραγωγής και τυποποίησης ντόπιων προϊόντων και με την αξιοποίηση του φυσικού τους πλούτου. Προσπάθειες έχουν γίνει από την Ε.Ε. στα πλαίσια προγραμμάτων ανάπτυξης για τις μειονεκτικές περιοχές (Διακομιχάλης και Κυπριωτέλης, 2003). Συγκεκριμένα το πρόγραμμα Διαπεριφερειακής Συνεργασίας περιλαμβάνει τους τομείς της Βιοτεχνολογίας, Ανακύκλωσης, Υπηρεσιών, Νέων Τεχνολογιών, Επικοινωνιών, Μεταφορών και Καινοτόμων Δράσεων. Ειδικότερα για την περιφέρεια της Ηπείρου, περιλαμβάνει τους τομείς του Οικοτουρισμού, της Επεξεργασίας Τροφίμων, και της Πολιτικής των Μεταφορών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι πολιτικές για το ορεινά, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, περιλαμβάνουν τόσο τομεακές όσο και ολοκληρωμένες πολιτικές, άμεσα στοχευόμενες να επηρεάζουν τις ορεινές περιοχές. Στην Αυστρία, τη Γερμανία και την Ισπανία, οι πολιτικές για τα ορεινά απευθύνονται στην πολυτομεακή ανάπτυξη. Αυτές οι χώρες έχουν διευρύνει σταδιακά το πεδίο της πολιτικής για τα ορεινά, εγκαταλείποντας μια αποκλειστική αρχική επικέντρωση στον γεωργικό τομέα. Οι πολιτικές για τα ορεινά συχνά αφορούν θέματα που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη, κυρίως στον τουρισμό, τις υποδομές και το

περιβάλλον. Στη Γαλλία, την Ιταλία και την Ελβετία, η πολιτική για τα ορεινά απευθύνεται στη συνολική ανάπτυξη, μέσω μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης η οποία αντανακλά μια πιο προωθημένη θέση σε σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η εφαρμογή των πολιτικών σε εθνικό επίπεδο, έχει διερευνηθεί για τους τομείς της γεωργίας, της δασοκομίας, της μεταποίησης, του τουρισμού, των υποδομών, των συνθηκών διαβίωσης και του περιβάλλοντος. Οι εθνικές πολιτικές των κρατών για τα ορεινά συμπληρώνονται από τις διάφορες διακρατικές πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων τόσο των διασυνοριακών ιδρυμάτων για την περιφερειακή συνεργασία, όσο τις διεθνείς συμφωνίες, όπως για παράδειγμα η Σύμβαση των Άλπεων αλλά και η Σύμβαση των Καρπαθίων. Υπάρχουν, επίσης, πολλές κοινοτικές πολιτικές που έχουν σχέση με τις ορεινές περιοχές, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν μειονεκτικές περιοχές, των στόχων 1 και 2, Interreg και LEADER. Είναι δύσκολο να αξιολογηθούν οι επιπτώσεις και τα αποτελέσματα της πολιτικής για τα ορεινά (Nordregio, 2004). Οι λίγες αξιολογήσεις που έχουν γίνει δείχνουν ότι οι ορεινοί πληθυσμοί γενικά μειώνονται και ότι η χρηματοδότηση στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής δεν καταφέρνει πάντα τους στόχους της στις ορεινές περιοχές και ενώ η οικονομική διαφοροποίηση λαμβάνει χώρα η ανεργία παραμένει σε υψηλά επίπεδα σε ορισμένες περιοχές, βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι το περιβάλλον καθώς και οι πολιτιστικές αξίες προστατεύονται καλύτερα. Οι επιπτώσεις των εμποδίων έχουν μειωθεί, αλλά κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο .

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο χώρο της ΕΕ διακρίνουμε πέντε κατηγορίες εθνικών πολιτικών που σχετίζονται με τις ορεινές περιοχές (Nordregio, 2004). Οι πολιτικές αυτές είναι:

(α) Γενικά μέτρα και πολιτικές που έχουν χωρικές επιπτώσεις ή περιλαμβάνουν ορεινές περιοχές. Παράδειγμα τέτοιων πολιτικών είναι τα αναπτυξιακά προγράμματα των χωρών καθώς και νόμοι για το χωροταξικό σχεδιασμό.

(β) Τομεακές πολιτικές με επιπτώσεις στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Για παράδειγμα, η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, τουρισμού και επενδύσεων.

(γ) Δράσεις και προγράμματα στα οποία περιλαμβάνονται οι ορεινές περιοχές όπως είναι τα προγράμματα LEADER και INTERREG.

(δ) Δράσεις και πολιτικές που αφορούν αποκλειστικά τις ορεινές περιοχές ώστε να ανταποκριθούν στις ειδικές τους ανάγκες.

(ε) Ολοκληρωμένες πολιτικές για τις ορεινές περιοχές.

Όλες οι χώρες σχεδόν διαθέτουν κάποιο είδος πολιτικής για τις ορεινές περιοχές έχοντας ως σημείο εκκίνησης την αντιμετώπιση των χωρικών ανισοτήτων και την ενίσχυση των πολιτικών που αφορούν θέματα συνοχής. Η ίδια έρευνα διακρίνει τέσσερις διαφορετικούς τύπους χωρών ανάλογα με το αν διαθέτουν ή όχι πολιτικές σχετικές με τις ορεινές περιοχές και ειδικότερα:

(α) Χώρες που δεν έχουν συγκεκριμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές. Πρόκειται για χώρες που είτε δε διαθέτουν ορεινές περιοχές είτε η έκτασή τους είναι πολύ μικρή (π.χ. Δανία, χώρες της Βαλτικής, Ολλανδία), είτε για χώρες οι οποίες στο μεγαλύτερό τους είναι ορεινές αλλά η πολιτική για τις ορεινές περιοχές ταυτίζεται με την αναπτυξιακή πολιτική (π.χ. Ελλάδα, Νορβηγία, Σλοβενία).

(β) Χώρες με τομεακές πολιτικές. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει χώρες οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται ορεινές αλλά ούτε και αστικές, και τα νέα κράτη μέλη, όπως είναι η Πολωνία, Εσθονία, Λιθουανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Οι πολιτικές αυτές επικεντρώνονται στη γεωργία και ειδικά στο δεύτερο πυλώνα της ΚΑΠ για την αγροτική ανάπτυξη.

(γ) Χώρες όπου η πολιτική για τις ορεινές περιοχές έχει πολυτομεακό χαρακτήρα. Ενώ αρχικά η πολιτική αφορούσε αποκλειστικά την ορεινή γεωργία, σήμερα η συμμετοχή της έχει μειωθεί και σε αυτήν έχουν ενταχθεί και άλλες δραστηριότητες, κυρίως ο τουρισμός, οι δημόσιες υπηρεσίες και η κοινωνική εξυπηρέτηση και το περιβάλλον. Οι νέες πολιτικές περιλαμβάνουν και ζητήματα κατάρτισης, εκπαίδευσης, χρήσεων γης και χωροταξικού σχεδιασμού. Σε αυτή την ομάδα ανήκουν η Αυστρία, η Γερμανία και η Ισπανία.

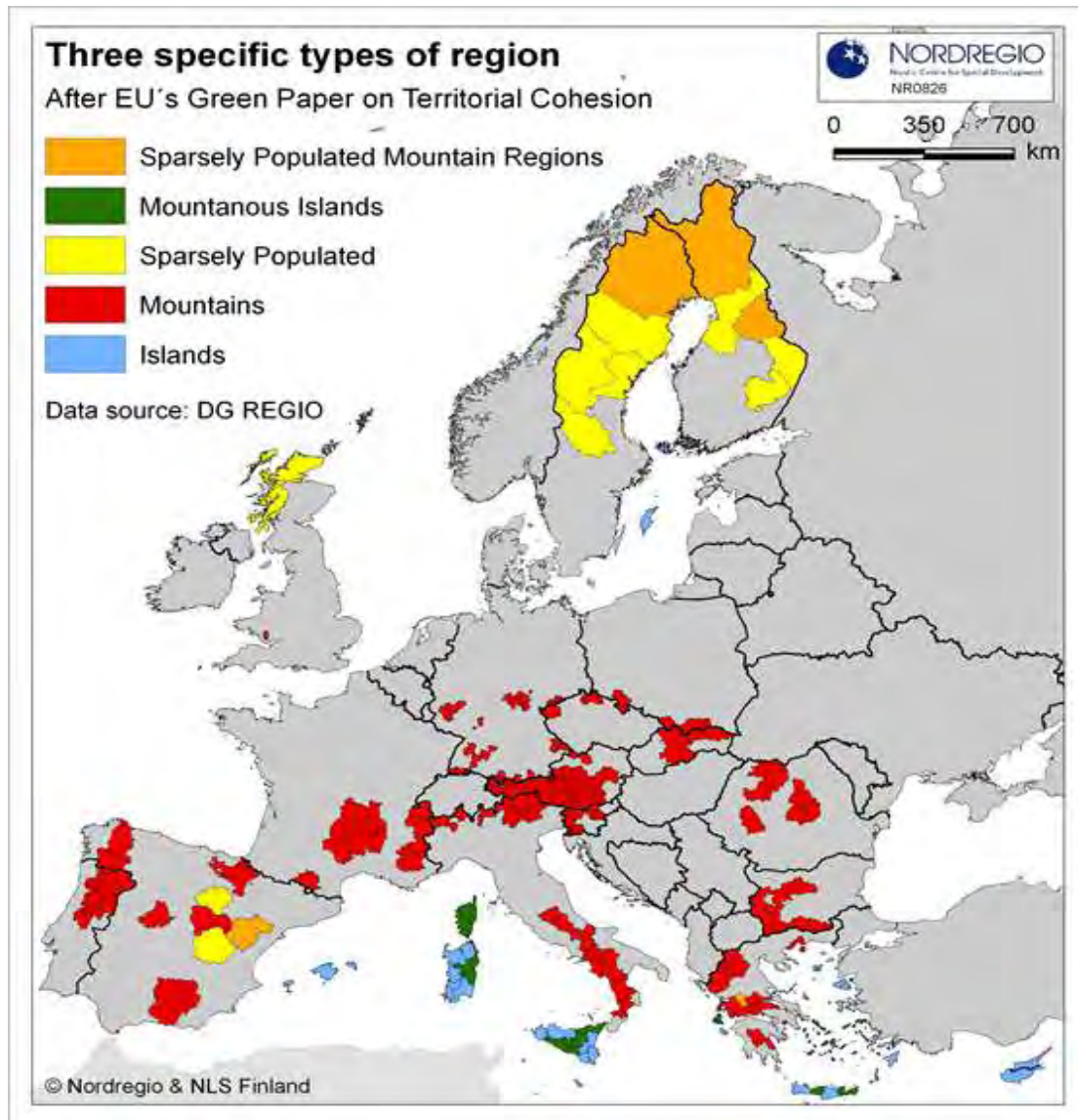
(δ) Χώρες με ολοκληρωμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές. Σε αυτές τις χώρες οι αρνητικές επιπτώσεις από την εφαρμογή γεωργικών πολιτικών αντισταθμίζονται με μια νέα ολοκληρωμένη πολιτική στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Σε κάποιες χώρες οι πολιτικές αυτές εμφανίστηκαν πριν το 1970 με την ενοποίηση τομεακών πολιτικών και

την έγκριση ειδικών εργαλείων όπως ειδική νομοθεσία και επενδύσεις στις ορεινές περιοχές. Η Γαλλία, η Ιταλία και Ελβετία διαθέτουν ολοκληρωμένη πολιτική, ενώ η Βουλγαρία και η Ρουμανία πρόσφατα υιοθέτησαν μια παρόμοια πολιτική.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι πολιτικές που εφαρμόζονται για τα ορεινά είναι αρκετά αποτελεσματικές, αλλά πρόκειται κατά κύριο λόγο για τομεακές πολιτικές.

Η παρακάτω εικόνα παρουσιάζει μια ταξινόμηση των αραιοκατοικημένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο της ΕΕ για την εδαφική συνοχή.

Εικόνα 2.1 ΑΡΑΙΟΚΑΤΟΙΚΗΜΕΝΕΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΕ

Πηγή: <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/05-Environment-and-energy/Land-Use--Urban-Rural-Typology-in-Europe>

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζεται στην Ελλάδα αφορά την αναγκαιότητα προσδιορισμού ομοιογενών μειονεκτικών ζωνών, με βάση την παραγωγική και κοινωνική δομή και τον βαθμό της οικονομικής βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων, ώστε να σχεδιασθούν χωρικά εξειδικευμένες πολιτικές και δράσεις στήριξης της γεωργικής οικονομίας και του αγροτικού χώρου. Μέχρι σήμερα, οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές γίνονται αντιληπτές και προσεγγίζονται από τις επιστήμες και τα αναλυτικά τους εργαλεία, ως μια ενιαία και χωρίς εσωτερικές χωρικές διαφοροποιήσεις περιοχή (Γούσιος και Ντυκέν, 2001).

2.2 ΔΙΕΘΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Την τελευταία περίοδο ο τρόπος άσκησης της περιφερειακής πολιτικής δίνει θέση σε μια πιο αποκεντρωμένη οικονομική πολιτική, η οποία λαμβάνει υπόψη της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους τοπικών κοινωνιών. Πολλές υπήρξαν οι πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν στην Ευρώπη με στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, που επηρέασαν και την Ελληνική Πολιτική, γι' αυτό και θα γίνει αναφορά σε μερικές από αυτές ενώ στα επόμενα κεφάλαια θα γίνει ανάλυση και αξιολόγηση μερικών από αυτών των πολιτικών που αφορούν την Ελληνική ορεινή κοινότητα.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) από την ίδρυση της ΕΟΚ το 1957, αποτελούσε μια ολοκληρωμένη πολιτική, που στόχευε στον εκσυγχρονισμό και την αύξηση της παραγωγικότητας στην γεωργία, στην εξασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου στο γεωργικό πληθυσμό, στη σταθεροποίηση των αγορών, στην εξασφάλιση του εφοδιασμού και λογικών τιμών στον καταναλωτή. Η αναπτυξιακή πολιτική στον αγροτικό χώρο, αναφερόταν κυρίως στον γεωργικό τομέα, είχε δηλαδή τομεακή διάσταση (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος, 2003). Ωστόσο, σύντομα φάνηκε ότι η ΚΑΠ δεν μπορούσε να επιλύσει αρκετά προβλήματα του αγροτικού τομέα και ότι μερικές περιοχές απορροφούσαν περισσότερους κοινοτικούς πόρους απ' ό,τι άλλες. Το 1984

πραγματοποιείται η αναθεώρηση της ΚΑΠ, η οποία στηρίζεται στο Πράσινο Βιβλίο και εισάγεται η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 γίνεται από την πλευρά της κοινότητας η πρώτη προσπάθεια ολοκληρωμένης ανάπτυξης με την εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (Μ.Ο.Π), τα οποία αποτελούσαν στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης, η εφαρμογή των οποίων στόχευε στη βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών διαρθρώσεων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της Κοινότητας. Ειδικότερα τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα αφορούσαν τη χρηματοδότηση τοπικών προγραμμάτων ανάπτυξης, με τα οποία ο αγροτικός τομέας θα συνδέονταν σε τοπικό επίπεδο με τους άλλους τομείς, ώστε να αυξηθούν οι αναπτυξιακές επιδόσεις σε προϊόν και θέσεις εργασίας. Όμως, πολλές υπήρξαν οι δυσκολίες εφαρμογής τους, οι οποίες συνεχίστηκαν και κατά την εφαρμογή του δεύτερου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (1994-1999). Εν συνεχεία, από το 1988 αρχίζει η εφαρμογή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (Κ.Π.Σ), τα οποία αποτελούνται από δύο σκέλη: το εθνικό και το περιφερειακό. Στο πρώτο ανήκουν τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και στο δεύτερο τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα τα οποία καλύπτουν ολοκληρωμένες αναπτυξιακές δραστηριότητες σε κάθε μία από τις περιφέρειες της χώρας (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

Το 1988 με τη μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων εισάγεται μια καινοτομία με την ονομασία Κοινοτικές Πρωτοβουλίες. Πρόκειται για Επιχειρησιακά Προγράμματα τα οποία σχεδιάζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συντονίζονται και υλοποιούνται από τα κράτη μέλη. Μεταξύ των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών μπορούν να αναφερθούν ενδεικτικά INTERREG (Διασυνοριακή Συνεργασία), LEADER+ (Ανάπτυξη Αγροτικού χώρου), URBAN (Ανάπτυξη Αστικού Χώρου) (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

Μεταξύ των Ευρωπαϊκών Πρωτοβουλιών για τις ορεινές περιοχές που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό της ΕΕ που αφορούν και την Ελλάδα, είναι η Σύμβαση των Άλπεων, οι διάφορες διακρατικές πολιτικές, η αξιοποίηση διάφορων υφιστάμενων διεθνών πρωτοβουλιών - Δίκτυα EUROMONTANA, BALKANMONTANA. Για παράδειγμα το Euromontana αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό δίκτυο το οποίο προωθεί τη

συνεργασία και την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών (euromontana.org). Μέλη του είναι φορείς περιφερειακής ανάπτυξης, τοπικές αρχές, γεωργικοί οργανισμοί, περιβαλλοντικοί φορείς, οργανισμοί δασοκομίας και ερευνητικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται σε ορεινές περιοχές σε όλη την Ευρώπη. Στόχος του είναι η προώθηση της ζωής στο βουνό, η βιώσιμη ανάπτυξη και η βελτίωση της ποιότητας ζωής στις ορεινές περιοχές. Το Euromontana διευκολύνει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών μεταξύ των ορεινών περιοχών της Ευρώπης, μέσω της διοργάνωσης σεμιναρίων και μεγάλων συνεδρίων. Παράλληλα, τα μέλη του έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε μελέτες και ευρωπαϊκά προγράμματα τα οποία συντονίζει το Δίκτυο, ενώ τους παρέχεται και η δυνατότητα συνεργασίας με Ευρωπαϊκά ιδρύματα. Μέσα από το Euromontana αντιμετωπίζουμε από κοινού με άλλες ορεινές περιοχές της Ευρώπης, προβλήματα όπως η γεωγραφική απομόνωση, η έλλειψη υποδομών και τα περιορισμένα κίνητρα για την ανάπτυξη της νεανικής επιχειρηματικότητας, ενώ συνδυάζουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την οικονομική ανάπτυξη με την ορθολογική διαχείριση του φυσικού μας περιβάλλοντος.

Εν συνεχεία, θα παρατεθούν οι κυριότερες πολιτικές παρεμβάσεις στον Ελληνικό ορεινό χώρο, υπό μια κριτική προσέγγιση των επιπτώσεων τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) αποτελεί από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και έπειτα, όπως ήδη αναφέρθηκε, το πρότυπο με βάση το οποίο χαράζεται η εθνική πολιτική γης στον αγροτικό χώρο και όσον αφορά στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές

συνοψίζεται στην ενίσχυση ορισμένων σύγχρονων ή παραδοσιακών καλλιεργειών, στην ενίσχυση συγκεκριμένων κτηνοτροφικών και δασοκομικών έργων και στην προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Συνεπώς, η πολιτική για την ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών εντάσσεται στη γενικότερη πολιτική εθνικής, περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης που χρηματοδοτείται με κοινοτικούς και εθνικούς πόρους με διευρυμένη βάση τομεακών εξειδικευμένων πολιτικών που αποσκοπούν στην ενίσχυση ορισμένων καλλιεργειών (σύγχρονων και παραδοσιακών), ιχθυοκαλλιεργειών, κτηνοτροφίας, δασοκομίας, κλπ.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενοποίησε την αγροτική πολιτική των χωρών-μελών της, για να απολαμβάνουν οι ευρωπαίοι καταναλωτές τρόφιμα σε ανεκτές τιμές, αλλά και να αμείβονται δίκαια οι παραγωγοί, ώστε να τους εξασφαλίζεται ένα λογικό βιοτικό επίπεδο (minagric.gr). Η Αγροτική Πολιτική περιλαμβάνει ένα σύνολο κανονισμών που αφορούν την αγροτική παραγωγή, τις ενισχύσεις των γεωργών, την ανάπτυξη της υπαίθρου και τη ρύθμιση της αγοράς των γεωργικών προϊόντων, φροντίζοντας παράλληλα και την περιβαλλοντική συμβατότητα της γεωργικής δραστηριότητας, τη διακίνηση αγροτικών προϊόντων, με στόχο τη σταθερότητα των τιμών, την επιλογή και την υψηλή ποιότητα των προϊόντων, τη χρήση του εδάφους και την απασχόληση στον αγροτικό τομέα. Το σύνολο όλων αυτών των ρυθμίσεων αποτέλεσε την Κοινή Αγροτική Πολιτική, που άρχισε να ισχύει από το 1962. Από τότε τροποποιήθηκε, μερικές φορές ριζικά.

Με βάση έκθεση που παρουσιάστηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση στην Πέμπτη σύνοδο επιτροπής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, η πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας εμπεριέχεται στην πολιτική του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας για τη βιώσιμη διαχείριση των ορεινών περιοχών, στην οποία εμπλέκονται επίσης τα Υπουργεία Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Γεωργίας (Τσιγκλιφύση και Χριστοπούλου, 2009).

Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της ΚΑΠ εφαρμόστηκαν σταδιακά μια σειρά από μέτρα πολιτικής που είχαν να κάνουν με την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Τα μέτρα αυτά αφορούσαν τη στήριξη εισοδήματος, για παράδειγμα την εξισωτική αποζημίωση, αφορούσαν επίσης

επιδότησεις και επενδύσεις δια μέσου ολοκληρωμένων προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, όπως τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Ζιωγάνας, 2002).

Η γεωργική πολιτική υπήρξε πάντα βασικός πυλώνας στην πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, το άρθρο 33, πρώην άρθρο 39, της Συνθήκης της Ρώμης το 1957 όριζε τους στόχους της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και προσδιόριζε ότι η γεωργία περιλαμβανόταν στην κοινή αγορά ως ολοκληρωμένη πολιτική. Ειδικότερα, σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο της Συνθήκης της Ρώμης, η Γεωργική Πολιτική είχε τους εξής αντικειμενικούς στόχους (Τσιγκλιφύση και Χριστοπούλου 2009): α) αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, με την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης της γεωργικής παραγωγής καθώς και της άριστης εκμετάλλευσης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού, β) εξασφάλιση κατ' αυτόν τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στο γεωργικό πληθυσμό, δια μέσου της αύξησης των εισοδημάτων των αγροτών, γ) σταθεροποίηση των αγορών, δ) εγγύηση της διαθεσιμότητας της παραγωγής και ε) εξασφάλιση λογικών τιμών στους καταναλωτές.

Η πολιτική ανάπτυξης των ορεινών περιοχών, αποτελεί τμήμα της κοινής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης στο πλαίσιο του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1257/1999 του Συμβουλίου της 17 Μαΐου 1999 'για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Π.Ε.)'.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό 1257/1999/ΕΟΚ, ως μειονεκτικές (άρθρο 17 του Κανονισμού), οι ορεινές περιοχές δικαιούνται «στήριξη της αγροτικής ανάπτυξής τους» (άρθρο 13 του Κανονισμού) και σύμφωνα με το άρθρο 14 του Κανονισμού, στους γεωργούς των μειονεκτικών, (άρα και των ορεινών), περιοχών, που καλλιεργούν μια ελάχιστη γεωργική έκταση που θα καθορισθεί, προβλέπεται ότι δυνητικά «μπορούν να χορηγούνται εξισωτικές αποζημιώσεις» ανά εκτάριο γεωργικών εκτάσεων εφ' όσον αναλαμβάνουν τη δέσμευση να συνεχίσουν τη γεωργική τους δραστηριότητα επί πέντε τουλάχιστον έτη από την πρώτη πληρωμή της εξισωτικής αποζημίωσης και χρησιμοποιούν συνήθεις καλές γεωργικές πρακτικές που συμβιβάζονται με τις

απαιτήσεις για προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη του φυσικού χώρου (Ρόκος, 2004).

Το γενικό πλαίσιο του Κανονισμού 1257/1999/ΕΟΚ επικεντρώνεται γύρω από τους ακόλουθους τέσσερις στόχους (Καραβέλη, 2002):

α) Την πολυλειτουργικότητα της γεωργίας, δηλαδή το ρόλο της πέραν της παραγωγής τροφίμων.

β) Μια πολυτομεακή και ολοκληρωμένη προσέγγιση στην αγροτική οικονομία, η οποία θα οδηγήσει στη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων, στη δημιουργία νέων πηγών εισοδήματος και απασχόλησης και στην προστασία της αγροτικής κληρονομιάς.

γ) Ευέλικτες ενισχύσεις για την αγροτική ανάπτυξη με βάση την αρχή της επικουρικότητας, οι οποίες προωθούν την αποκέντρωση και τη συμμετοχή σε περιφερειακό, τοπικό και εταιρικό επίπεδο (μια προσέγγιση γνωστή ως 'bottom-up').

δ) Διαφάνεια στο σχεδιασμό και τη διαχείριση των προγραμμάτων στη βάση μιας απλουστευμένης νομοθεσίας.

Σε όλα τα εργαλεία υλοποίησης του παραπάνω Κανονισμού, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση των οικονομικά και κοινωνικά καθυστερημένων περιοχών. Αυτό αντανακλάται ιδιαίτερα τόσο στους γενικούς στόχους όσο και στην κατανομή των πόρων μεταξύ των παρεμβάσεων. Το βασικό νέο στοιχείο είναι ότι οι παρεμβάσεις υλοποιούνται μέσω 'ολοκληρωμένων δράσεων' σε επιλεγμένες τοπικές ζώνες. Το στοιχείο αυτό διαφοροποιεί ουσιαστικά την τρέχουσα προσέγγιση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης από εκείνη προηγούμενων περιόδων.

Ο Κανονισμός 1257/1999/ΕΟΚ υλοποιείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του μέσω του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006, του οποίου οι στόχοι αντανακλούν τη νέα προσέγγιση της αγροτικής πολιτικής και από την άποψη αυτή, διαφέρει από τα προηγούμενα προγράμματα.

Σήμερα η ΚΑΠ αποτελεί την κυρίαρχη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικοί στόχοι της κοινής γεωργικής πολιτικής είναι η βελτίωση της γεωργικής παραγωγικότητας, ώστε οι καταναλωτές να είναι αποδέκτες μιας σταθερής προσφοράς τροφίμων σε προσιτές τιμές, η διασφάλιση της αξιοπρεπούς διαβίωσης των γεωργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η διαφύλαξη της υπαίθρου και η προστασία του περιβάλλοντος

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013). Η ΚΑΠ δομήθηκε γύρω από δύο πυλώνες. Τον πρώτο πυλώνα που στηρίζει το εισόδημα των αγροτών και τον δεύτερο πυλώνα, που περιλαμβάνει δράσεις και μέτρα αγροτικής ανάπτυξης.

Η ΚΑΠ τέθηκε σε εφαρμογή το 1962, όπως ήδη αναφέρθηκε, με τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ). Μέχρι τότε κεντρικό σημείο της πολιτικής ήταν το εισόδημα και η αύξησή του εκμεταλλευόμενη το συγκριτικό πλεονέκτημα ορισμένων περιοχών να παράγουν συγκεκριμένα προϊόντα που είχαν μεγάλη ζήτηση (καπνός, βαμβάκι, σιτηρά). Η ύπαιθρος θεωρούνταν ομοιογενής, χωρίς να γίνεται κάποια αναφορά ή να δίνεται προσοχή στις ιδιαιτερότητες του χώρου παρά μόνο στην αύξηση των ποσοτήτων παραγωγής προϊόντων.

Το 1968 κατατίθεται το σχέδιο Mansholt (Μνημόνιο για τη αναδιάρθρωση της γεωργίας στην ΕΟΚ), όπου για πρώτη φορά τονίζεται η σημαντικότητα ορισμένων παραγόντων σχετικών με το χώρο, όπως οι χρήσεις γης, το κλίμα και η ποιότητα των εδαφών, για την αγροτική ανάπτυξη.

Το Μάιο του 1992 σημειώνεται η πρώτη μεγάλη αναμόρφωση της Κ.Α.Π. στην οποία, εκτός των βασικών αρχών της Συνθήκης της Ρώμης (1962), συμπεριλαμβάνεται μια ουσιαστική μεταβολή (European Commission, 2000): Το σύστημα της στήριξης των αγροτικών εισοδημάτων μέσω των εγγυημένων τιμών αντικαθίσταται σταδιακά από τις άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις - αντισταθμίσεις. Οι κυριότεροι λόγοι που οδήγησαν στη μεταβολή αυτή, εκτός από τις συνεχώς αυξανόμενες πιέσεις της διεθνούς κοινότητας στο πλαίσιο της GATT (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου), ήταν το υπερβολικό κόστος που συνεπάγεται η διατήρηση των πλεονασμάτων της παραγωγής αφενός, αλλά και σημαντική αύξηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων ένεκα της εντατικοποίησης της παραγωγής. Η αναμόρφωση αυτή δεν περιλαμβάνει όλους τους κλάδους της αγροτικής παραγωγής, αλλά μόνο τα κύρια αγροτικά προϊόντα και επικεντρώνεται στη μείωση των τιμών στήριξης των δημητριακών, παράλληλα με ένα σύστημα εισοδηματικών αντισταθμίσεων ανά μονάδα επιφάνειας. Οι βασικές κατευθύνσεις των μέτρων ήταν αφενός η σημαντική μείωση των τιμών των γεωργικών προϊόντων, ώστε αυτά να γίνουν ανταγωνιστικότερα στην κοινοτική και τη διεθνή αγορά και αφετέρου η

αντιστάθμιση της απώλειας εισοδήματος εξαιτίας της μείωσης των τιμών, με ενισχύσεις μη συνδεδεμένες με τις παραγόμενες ποσότητες. Επίσης, η επιβολή ελέγχων στην παραγωγή, με μέτρα υποχρεωτικής αγρανάπαυσης, σύνδεσης του αριθμού των ζώων με την έκταση βοσκότοπων ή μέσω ποσοστώσεων ήταν μια ακόμη από τις βασικές κατευθύνσεις. Τα μέτρα αυτά συνοδεύτηκαν από διεύρυνση των μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, ενθάρρυνσης της πρόωρης συνταξιοδότησης με μεταβίβαση της γης σε άλλες εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποίησης της γης για άλλους σκοπούς.

Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 1999 ήρθε ως συνέχεια της μεταρρύθμισης του 1992. Όπως αναφέρεται στο κείμενο της μεταρρύθμισης (European Commission, 2000) αλλά και το κεφάλαιο 14 της Agenda 21 το οποίο αναφέρεται στην «αιφόρο γεωργία» και στην περιφερειακή ανάπτυξη, οι βασικές αρχές της νέας πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης συνοψίζονται στην προώθηση και ανάδειξη του πολυλειτουργικού χαρακτήρα της γεωργίας. Στόχος της μεταρρύθμισης είναι ο «εκσυγχρονισμός» και η «βιωσιμότητα» του Ευρωπαϊκού γεωργικού τομέα στο μέλλον. Συγκεκριμένα στην αναθεωρημένη ΚΑΠ του 1999 μερικά από τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης που εξαγγέλθηκαν και αφορούσαν και τις ορεινές περιοχές ήταν: α) Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις: όσον αφορά στις μειονεκτικές περιοχές οι οικονομικές ενισχύσεις μπορούσαν να φτάνουν και το 50% του όγκου των επιλέξιμων δαπανών, β) μέτρα που αφορούν τους νέους γεωργούς, την πρόωρη συνταξιοδότηση και την κατάρτιση του αγροτικού πληθυσμού, γ) συνεχίζεται η χορήγηση αντισταθμικών αποζημιώσεων και προστίθεται ένα νέο μέτρο που αφορά περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς, δ) μέτρα που στηρίζουν τη δασοκομία, ε) ενισχύσεις των μειονεκτικών περιοχών στο τομέα της μεταποίησης και της εμπορίας γεωργικών προϊόντων και άλλα μέτρα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Ακολουθεί η ενδιάμεση επανεξέταση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής του 2002 και η ενδιάμεση αναθεώρηση της ΚΑΠ του 2003. Παρατηρείται μια ριζική μεταβολή της ΚΑΠ που οδηγείται σε ένα σχήμα κοινωνικής πολιτικής με κύριους λόγους τον περιοσμό των δαπανών μέχρι το 2013 και τις διαπραγματεύσεις στα πλαίσια του ΠΟΕ. Εκ των στόχων που τέθηκαν αναφέρονται η ανταγωνιστική γεωργία, ο σεβασμός στο περιβάλλον, ποιοτικά-ασφαλή προϊόντα, σίκαιο βιοτικό επίπεδο, εισοδηματική

σταθερότητα στους γεωργούς, απλουστευμένη γεωργική πολιτική και στην ποικιλομορφία των γεωργικών δραστηριοτήτων

Η μεγάλη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ συμβαίνει το 2007. Η νέα πολιτική αποχωρίζεται το παλιό μοντέλο ανάπτυξης και είναι έτοιμη να διανύσει μια νέα πορεία. Τώρα πια κυρίαρχο ρόλο κατέχουν οι αγρότες και ο αγροτικός χώρος ως χώρος οικονομικής ανάπτυξης αλλά και ως φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Η στρατηγική της νέας περιόδου συμβάλλει στην ανάπτυξη της υπαίθρου, στην βελτίωση των συνθηκών ανάπτυξης προωθώντας τις υπηρεσίες για τους πολίτες, τις μικρές επιχειρήσεις, τον αγροτουρισμό και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αλλαγή της κατεύθυνσης συνοδεύεται από το μετασχηματισμό του ΕΓΤΠΕ σε Ευρωπαϊκό Ταμείο Εγγυήσεων και σε Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ) (europa.eu/legislation_summaries/agriculture).

Όσον αφορά την αξιολόγηση των μεταρρυθμίσεων ΚΑΠ στον αγροτικό τομέα και ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκε και συνεχίζει να εφαρμόζεται και στον ελληνικό χώρο, πρέπει να σημειωθεί ότι το Ελληνικό κράτος δεν υιοθέτησε παρά περιστασιακά και αποσπασματικά κλαδικούς στόχους (Βουνούκη, 2006). Αντίθετα, έδινε πάντα μεγαλύτερη προτεραιότητα σε στόχους πολιτικούς και κοινωνικούς, συνδεδεμένους με την ανάπτυξη και τη διατήρηση πελατειακών σχέσεων, τη συγκράτηση του πληθυσμού και τη μείωση της ανεργίας στην ύπαιθρο, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και γαλήνης. Οι πολιτικές αυτές επιλογές είχαν σαν αποτέλεσμα την περιορισμένη επιτυχία εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Ταυτόχρονα τα κοινοτικά κονδύλια χρησιμοποιήθηκαν με τρόπο ώστε να ενισχύσουν περαιτέρω τα ήδη ισχυρά υπάρχοντα δίκτυα συμφερόντων, που απέκτησαν έτσι το ρόλο του κύριου ρυθμιστή της ανασυγκρότησης του γεωργικού τομέα.

Όμως, όσον αφορά ειδικότερα την προσέγγιση της πολιτικής των ορεινών περιοχών στον Ελληνικό χώρο, διαπιστώνεται ότι παραμένει στη διατύπωση των προβλημάτων, όπως της ανταγωνιστικότητας, της ποιότητας ζωής – εξυπηρετήσεις και περιβαλλοντικά προβλήματα. Παρατηρείται ότι το εξωτερικό περιβάλλον είναι θετικό, δηλαδή οι καταναλωτές, αλλά οι ορεινές περιοχές συνεχίζονται να προσεγγίζονται με πολιτικές και

εργαλεία του χθές. Αυτό συμβαίνει επειδή: α) όταν μια πολιτική επιτυγχάνει πρέπει ν'αλλάξει γιατί άλλαξαν οι συνθήκες πάνω στις οποίες δημιουργήθηκε (η ΚΑΠ). Οι συνθήκες αφορούν, μεταξύ άλλων, την ένταση του παγκόσμιου ανταγωνισμού και την ανάγκη διαφοροποίησης της τοπικής κοινωνίας, β) υπάρχουν πολιτικές με χωρική διάσταση οι οποίες δεν αξιοποιούνται αποτελεσματικά για τις περιοχές της υπαίθρου και γ) η δυναμική της υπαίθρου κατακερματίζεται από κλαδικές δράσεις που σχεδιάζονται σε περιφερειακό επίπεδο (Γάκη και Γούσιος, 2010).

3.2 ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΣΑΟΧ)

Με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας, η αγροτική πολιτική στοχεύει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα, τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και τη συγκράτηση του ορεινού και παραμεθόριου πληθυσμού της. Σύμφωνα, λοιπόν, με το πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξη και Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου για την περίοδο 2000 – 2006 προβλέπονται οι παρακάτω βασικοί στόχοι που αφορούν και τις μειονεκτικές περιοχές:

Α) Ο πρώτος γενικός στόχος είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας ενόψει των προκλήσεων του συνεχώς ανταγωνιστικότερου διεθνούς περιβάλλοντος. Είναι ο στόχος που έχει σκοπό να βελτιώσει τις συνθήκες ανταγωνισμού προϊόντων πρωτογενούς και πρώτης μεταποίησης της Ελληνικής παραγωγής και να ανταπεξέλθει στις πιέσεις από εισαγωγές προϊόντων, αλλά και να αντικρούσει τις πιέσεις και με εξαγωγές και με υπηρεσίες. Επιδιώκεται η όλη προσπάθεια να δώσει καλύτερα εισοδήματα στον παραγωγό καθώς και καλύτερα και νέα προϊόντα στην κατανάλωση (από την άποψη της ποιότητας και υγιεινής). Επιδιώκεται να δώσει επίσης έναν ισχυρότερο πρωτογενή Τομέα.

Β) Ο δεύτερος γενικός στόχος είναι η βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου για την αποκατάσταση της διαταραγμένης κοινωνικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας. Σκοπό έχει να αναβιώσει περιοχές που φθίνουν και να τις ενσωματώσει σε μια προσπάθεια δημιουργίας μιας ζωντανής και εξελισσόμενης υπαίθρου επιδιώκοντας μεταξύ άλλων και την ενδυνάμωση του κοινωνικού ιστού της. Εκτιμάται ότι θα υπάρχει με τον τρόπο αυτό η δυνατότητα αξιοποίησης των φυσικών πόρων με ρυθμούς που θα επιτρέπουν τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος.

Γ) Ο τρίτος γενικός στόχος είναι η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και προστασίας για όλο τον αγροτικό πληθυσμό. Σκοπό έχει την ανάπτυξη κατάλληλων υποδομών άρσης της απομόνωσης μέσα από πολιτικές κοινωνικής προστασίας, αντιμετώπισης των πυρκαγιών και λοιπών φυσικών καταστροφών, ώστε να δημιουργηθεί ένα πλέγμα προστασίας απαραίτητο για την αύξηση της ελκυστικότητας του αγροτικού τομέα.

Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου (ΣΑΟΧ), το οποίο αποτελεί το πλαίσιο αναφοράς για την εφαρμογή της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης των ορεινών περιοχών.

Ένα ακόμα εργαλείο που ενισχύει την αναπτυξιακή πολιτική του Ελληνικού Ορεινού Χώρου είναι το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου (ΣΑΟΧ), ως ειδικό Τμήμα του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Οι άξονες προτεραιότητας πάνω στους οποίους θα αναπτυχθούν οι μειονεκτικές περιοχές της κάθε περιφέρειας είναι οι εξής (Τσιγκλιφύση και Χριστοπούλου, 2009):

1. Ο μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας: Περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό των εκτατικών συστημάτων παραγωγής (γεωργίας, κτηνοτροφίας) και την προβολή των προϊόντων με μέσα όπως συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης και εμπορίας. Τα προϊόντα θα κατευθύνονται ως εισροή στον τουρισμό και λιγότερο σε νέες αγορές.

2. Η εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού. Η σημερινή σημακή ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού προτείνεται να μετουσιωθεί σε καθολικότερη τουριστική

ανάπτυξη μέσω της διασύνδεσης των περιοχών τουριστικής ζήτησης σε διανομαρχιακό και διαπεριφερειακό επίπεδο, έτσι ώστε να επιτευχθεί οικονομία κλίμακας. Προτείνεται η προώθηση ειδικών σημάτων ποιότητας στον τουρισμό και καλύτερη προβολή και διαχείριση των επιχειρήσεων.

3. Η στήριξη της οικοτεχνίας και βιοτεχνίας μικρής κλίμακας. Η μεταποιητική δραστηριότητα στον ορεινό χώρο πρέπει να συνεργάζεται με τον πρωτογενή τομέα και να κατευθύνεται στον τουρισμό ως άμεση αγορά.

4. Η συγκρότηση ορεινών κέντρων ανάπτυξης ανά μικροπεριφέρεια προγραμματισμού. Θα οριστούν ορεινά κέντρα που έχουν εύκολη πρόσβαση στο κεντρικό οδικό δίκτυο, θα αποτελούν σημεία κοινοφελών και εμπορικών εργασιών καθώς και κόμβους έναρξης και λήξης τουρισκών διαδρομών.

5. Η βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα. Θα πρέπει να διασφαλιστεί η καταλληλότητα του δικτύου πρόσβασης στα ορεινά κέντρα και η συντήρησή του ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες (ταχεία επέμβαση για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό, κ.τ.λ.), ώστε να είναι αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα.

Στο σχέδιο ανάπτυξης του ορεινού χώρου όσο αλλά και στο γενικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης, οι ορεινές περιοχές χωρίζονται σε τρεις τύπους, ανάλογα με την αναπτυξιακή πορεία, δηλαδή (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2004):

α) Περιοχές σχετικά αναπτυγμένες: Απευθύνεται σε περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και υποσχόμενα δυναμική οικονομία, με αρκετά ανεπτυγμένη την κτηνοτροφία, τον τουρισμό, τη βιοτεχνία καθώς και άλλους οικονομικούς πόρους.

β) Περιοχές δυναμικές με αναξιοποίητους πόρους: Απευθύνεται σε περιοχές με τάσεις πληθυσμιακής μείωσης. Το δε οικονομικό υπόβαθρο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πόρων, αλλά χαρακτηρίζεται και από τη μείωση της παραγωγής.

γ) Περιοχές εσωτερικές: Έχει να κάνει με περιοχές σε σχεδόν πλήρη πληθυσμιακή εγκατάλειψη και με παρουσία ασήμαντων γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά και παρουσία επιπλέον περιβαλλοντικών προβλημάτων.

3.3 ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΓΠΧΣΑΑ)

Η έννοια του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα κατοχυρώνεται νομικά για πρώτη φορά με το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος του 1975 και μαζί με τις διατάξεις των παρ. 1 και 6 που αφορούν στι φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελούν το συνταγματικών πλαίσιο άσκησης της χωροταξικής πολιτικής. Μελέτες τοπικής ανάπτυξης ιδιαίτερα των ορεινών δασικών περιοχών είναι περιορισμένες και σπάνια ολοκληρωμένες στα πλαίσια ενός χωροταξικού σχεδιασμού που θα διασφαλίσει τον ζωτικό χώρο με τη βοήθεια ενός οργανικού και ελαστικού σχεδίου χρήσεως γής (Δρόσος και άλλοι, 2009)

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ) αποτελεί το κύριο πλαίσιο αναφοράς για την εφαρμογή της χωροταξικής πολιτικής. Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης αποτελεί σύνολο κειμένων και διαγραμμάτων με το οποίο: α) καταγράφονται και αξιολογούνται οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν την μακροπρόθεσμη χωρική ανάπτυξη και διάρθρωση του εθνικού χώρου και β) αποτιμώνται οι χωρικές επιπτώσεις των διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών και προσδιορίζονται οι βασικές προτεραιότητες και οι στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου (www.ypreka.gr).

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ ΓΠΧΣΑΑ - ΦΕΚ 128 Α/ 3.07.08) αφορά την αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών

της χώρας. Κατά συνέπεια ακολουθεί δύο βασικές κατευθύνσεις (Τολίδης και άλλοι, 2010):

α) Βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και εξασφάλιση της επικοινωνίας τους με τα αστικά κέντρα, με στόχο τη συνοχή και περιφερειακή ισορροπία και

β) Εξασφάλιση της βιοποικιλότητας των ορεινών περιοχών.

Ειδικότερα το ΓΠΧΣΑΑ ακολουθεί τις παρακάτω κατευθύνσεις:

Α) Αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης με την ενίσχυση των υποδομών, των υπηρεσιών και των δυνατοτήτων απασχόλησης.

Β) Ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου.

Γ) Στήριξη των τοπικών δραστηριοτήτων προς εξασφάλιση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής.

Δ) Διαφύλαξη των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών των τοπίων, καθώς και των πολιτιστικών πόρων, με εξειδίκευση των πολιτικών και των μέτρων ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών.

Ε) Διευκόλυνση της πρόσβασης σε υποδομές και γνώση.

Ζ) Ενίσχυση των δυναμικών ορεινών οικισμών.

Σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού που ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 2008 (ΦΕΚ Α 128/2008), στις ορεινές και τις ημιορεινές περιοχές, καθώς και για τις νησιωτικές περιοχές με αγροτικό χαρακτήρα επιδιώκεται η ενθάρρυνση πολλαπλών πρωτογενών δραστηριοτήτων, με καλλιέργειες φιλικές προς το περιβάλλον, με ενίσχυση της κτηνοτροφίας και έμφαση στα προϊόντα. Οι γενικές κατευθύνσεις οι οποίες θα εξειδικευτούν στο Ειδικό Χωροταξικό για τον Ορεινό χώρο είναι η αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης με την ενίσχυση των υποδομών/υπηρεσιών και των δυνατοτήτων απασχόλησης, η ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου, η στήριξη των δραστηριοτήτων της τοπικής ενδοχώρας για την κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση, η διαφύλαξη των τοπίων,

των δασών, των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, η προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως αναπτυξιακών πόρων, η διευκόλυνση της πρόσβασης σε υποδομές, επικοινωνία και γνώση και η ενίσχυση των δυναμικών ορεινών οικισμών που λειτουργούν ως κόμβοι διοίκησης, υπηρεσιών και μεταφορών. Επίσης το Άρθρο 10 αναφέρει για τη διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου και για τη διαχείριση των φυσικών πόρων, που σχετίζονται άμεσα με την προστασία και την ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Συγκεκριμένα προσδιορίζονται οι περιοχές προτεραιότητας για την ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σε εφαρμογή των διεθνών και κοινοτικών δεσμεύσεων της χώρας και δίδονται γενικές κατευθύνσεις μεταξύ άλλων για την προστασία του εδάφους, την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και την προστασία των δασών. Ανάμεσα σε άλλα εξάγγέλλεται η κατάρτιση μητρώου ποιότητας εδαφών και η παρακολούθηση της εξέλιξής τους, η ταχεία προώθηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η κατάρτιση δασολογίου, μέτρα πρόληψης των δασικών πυρκαγιών και αναδασώσεις.

Τον Ιούλιο του 2007, δημοσιοποιήθηκε το σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης (Κ.Υ.Α), με θέμα «Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Ορεινό Χώρο», σχετικά με το νέο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ) το οποίο προσδιορίζει τις στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη του εθνικού χώρου και επομένως του ορεινού για τα 15 επόμενα χρόνια (Τσιγκλιφύση και Χριστοπούλου, 2009). Σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 3, επισημαίνεται ότι για τον ορεινό χώρο επιδιώκεται η ανασυγκρότηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η συγκράτηση του πληθυσμού και η ισόροπη σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου .

Σύμφωνα με το σχέδιο ΚΥΑ «υπάρχει ανάγκη για «ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, γεωργική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική και περιβαλλοντική) με ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε συνδυασμό με την προώθηση ειδικών πολιτικών απασχόλησης για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και την παράλληλη διασύνδεση τους με τον ευρύτερο οικονομικο-λειτουργικό χώρο κάθε περιφέρειας, στο πλαίσιο των στρατηγικών κατευθύνσεων του

Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για την παραγωγική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών» (Άρθρο 2, Παρ. 1α).

Επίσης, υπάρχουν τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, τα οποία αποτελούν σύνολα κειμένων με τα οποία εξειδικεύονται ή και συμπληρώνονται οι κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης που αφορούν την ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου. Τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξη μεταξύ άλλων αφορούν ορισμένες ειδικές περιοχές του εθνικού χώρου και ιδίως τις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές, τις ορεινές και προβληματικές ζώνες, τις περιοχές που υπάγονται σε διεθνείς ή ευρωπαϊκές συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και άλλες ενότητες του εθνικού χώρου που παρουσιάζουν κρίσιμα περιβαλλοντικά, αναπτυξιακά και κοινωνικά προβλήματα.

Χωρίς να είναι δυνατόν να ισχυριστεί κανείς ότι έχουν αρθεί τα μειονεκτικά χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου, εν τούτοις διαπιστώνονται ορισμένες εξελίξεις αναφορικά με την περιφερειακή ανάπτυξη του χώρου αυτού που στοιχειωθετούν μια βάση για νέες πολιτικές (Φιλίππου και άλλοι, 2009).

Ειδικότερα: α) Έχουν εκπονηθεί μελέτες βάσης των χωροταξικών προβλημάτων συνολικά του αγροτικού και ορεινού χώρου, οι οποίες αντιμετωπίζουν ειδικά τις ορεινές περιοχές, β) όσον αφορά τις ορεινές περιοχές, έχει αναπτυχθεί ευρύ δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών με στόχο την άρση της απομόνωσης, γ) έχει ενεργοποιηθεί η τοπική αυτοδιοίκηση των ορεινών περιοχών με βελτιωμένο εκπαιδευτικό επίπεδο και για ωριμότερη αναζήτηση και αξιοποίηση διαθέσιμων για τοπική ανάπτυξη δημοσίων και ιδιωτικών πόρων, δ) έχουν προωθηθεί εργασίες αναγνώρισης, καταγραφής και κήρυξης ως διατηρητέων των σημαντικών στοιχείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των περιοχών αυτών και άλλα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η παραπάνω δραστηριοποίηση έχει επιφέρει θετικά αποτελέσματα, αλλά υστερεί συνολικού χωροταξικού σχεδιασμού με ειδικό χαρακτήρα διαφοροποίησης των ορεινών περιοχών σε διασύνδεση και αλληλεξάρτηση με το

χωροταξικό σχεδιασμό του εθνικού και περιφερειακού χώρου. Από άποψη των φορέων διαχείρισης διαπιστώνεται ένας κατακερματισμός που προκαλεί προβλήματα στην ολοκληρωμένη και πολυτομεακή ανάπτυξη των ορεινών όγκων.

Είναι σαφές ότι οποιαδήποτε προσπάθεια της διοίκησης στην κατεύθυνση της θεσμοθέτησης χωροταξικών σχεδίων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται θετικά και με εποικοδομητική κριτική από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Είναι ευρύτερα παραδεκτό ότι η έγκριση ενός σχεδίου χωροταξικής πολιτικής και περιφερειακής ανάπτυξης είναι η αρχή μιας δυναμικής διαδικασίας σταδιακών οριζόντιων επεμβάσεων και ρυθμίσεων σε χωρικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που ασφαλώς διαμορφώνουν στην συνέχεια τα κατώτερα επίπεδα σχεδιασμού και με την πάροδο του χρόνου και υπό την επίδραση πολλών παραγόντων τροποποιούνται, αναπροσαρμόζονται και πολλές φορές αλλάζουν εντελώς κατεύθυνση.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να ισχύσουν τα παραπάνω, είναι η ύπαρξη ενός σχεδίου με σαφείς πολιτικές επιλογές – στόχους και κατευθύνσεις σε αναπτυξιακό και χωρικό επίπεδο, που να μορφοποιούνται σε συγκεκριμένα μέσα, και παρεμβάσεις ρυθμιστικού – κανονιστικού χαρακτήρα. Έτσι μόνο είναι δυνατή η εφαρμογή και η ex ante αξιολόγηση και αναπροσαρμογή στα νεότερα δεδομένα.

Με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και προϋπόθεση τη χωρική συνοχή, απαιτείται η πρόκριση των πλεονεκτημάτων κάθε τόπου σε μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.

Στα πλαίσια αυτά:

- φυσικοί πόροι, όπως ο δασικός πλούτος, η γεωργική γη και το υδάτινο δυναμικό, οφείλουν να τύχουν κεντρικής αντιμετώπισης. Απαιτείται να υπάρξει πρόβλεψη για την άμεση χαρτογράφηση και σαφή καθορισμό της γεωργικής γης, του δασικού στοιχείου και του υδάτινου δυναμικού.

- Το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, που αποτελεί και αυτό ένα από κύρια χαρακτηριστικά της περιοχής μας, θα πρέπει εκτός από την αξιοποίησή του, να προστατευθεί και αναδειχθεί.
- Τα ειδικά πλαίσια (Τουρισμός, Βιομηχανίας κλπ) θα πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψη τους βασικούς αναπτυξιακούς στόχους της κάθε περιοχής συμπεριλαμβανομένων των ορεινών.

3.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2007-2013 **«ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΤΑΤΖΗΣ»**

Για την περίοδο 2007-2013 η πολιτική ανάπτυξης του ορεινού χώρου στην Ελλάδα περιγράφεται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013. Σύμφωνα με το ΕΣΠΑ 2007-2013 η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού χώρου πρέπει να είναι κοινή σε όλη τη χώρα.

Ειδικότερα, με το πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλτατζής» προβλέπεται όσον αφορά την αγροτική ανάπτυξη του ορεινού χώρου να δίνεται έμφαση στην παραγωγή τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας (Μιχαηλίδου, 2008).

Το πρόγραμμα συμπεριλαμβάνει μέτρα και δράσεις που αφορούν στην αναστροφή της ηλικιακής διάρθρωσης των απασχολούμενων στη γεωργία και την αύξηση του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών δομών μέσω του εκσυγχρονισμού και της καινοτομίας, στην αναβάθμιση των υποδομών του πρωτογενούς τομέα, στην κατάρτιση και ανάπτυξη δεξιοτήτων, σε γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα, στη βελτίωση της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών, στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, στην προώθηση της συνεργασίας, στην ανάπτυξη υποδομών.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την Ειδική Γραμματεία Κοινοτικών Πόρων και Υποδομών (2013) η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 εστιάζεται σε τέσσερις άξονες, οι οποίοι αφορούν:

1] Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας. Αφορά παρεμβάσεις που στοχεύουν κυρίως στην προστασία του εδάφους και των υδατικών πόρων, στην άμβλυνση των επιπτώσεων των κλιματικών μεταβολών, στην προστασία της βιοποικιλότητας, στην προστασία και διατήρηση του αγροτικού τοπίου και στη βελτίωση της οικολογικής σταθερότητας των δασών

2] Βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου. Αφορά παρεμβάσεις που στοχεύουν κυρίως στην προστασία του εδάφους και των υδατικών πόρων, στην άμβλυνση των επιπτώσεων των κλιματικών μεταβολών, στην προστασία της βιοποικιλότητας, στην προστασία και διατήρηση του αγροτικού τοπίου και στη βελτίωση της οικολογικής σταθερότητας των δασών

3] Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας. Αφορά παρεμβάσεις που στοχεύουν κυρίως στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της χώρας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προώθηση δραστηριοτήτων εκτός της γεωργίας, στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μικρής κλίμακας και στην αναστροφή των δυσμενών τάσεων της πληθυσμιακής συρρίκνωσης σε μια ελκυστικότερη ύπαιθρο με προοπτικές ήπιας ανάπτυξης

4] Εφαρμογή της προσέγγισης LEADER, που βασίζεται στην εμπειρία που αποκτήθηκε από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 2007 - 2013

Πηγή: <http://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-overvie>

Για να εξασφαλιστεί μια ισορροπημένη στρατηγική, απαιτείται μία ελάχιστη χρηματοδότηση για κάθε θεματικό άξονα. Τα προτεινόμενα ελάχιστα ποσοστά χρηματοδότησης των 10%, 25% και 10% αντίστοιχα για τους άξονες 1, 2 και 3 αποτελούν εγγύηση για να εξασφαλιστεί ότι κάθε πρόγραμμα αντικατοπτρίζει τουλάχιστον τους τρεις κύριους στόχους της πολιτικής, αλλά τα ποσοστά έχουν τεθεί σε επαρκώς χαμηλά επίπεδα ώστε να επιτρέπουν στα Κράτη Μέλη ή στις περιφέρειες ένα υψηλό περιθώριο ευελιξίας (55% της χρηματοδότησης της ΕΕ) για να μπορούν να δώσουν έμφαση στους άξονες της πολιτικής που επιθυμούν σε συνάρτηση με την κατάστασή τους και τις ανάγκες τους. Για τον άξονα LEADER δεσμεύεται τουλάχιστον το 5% (2,5% για τα νέα Κράτη Μέλη) της χρηματοδότησης της ΕΕ για κάθε πρόγραμμα. Οι δαπάνες του LEADER περιλαμβάνουν τους τρεις άξονες της πολιτικής.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013, έχουν σχεδιαστεί και υλοποιούνται μέτρα και δράσεις, που εντάσσονται στους τέσσερις άξονες του προγράμματος, μερικά εκ των οποίων θα αναφερθούν παρακάτω (www.agrotikianaptixi.gr).

Οι παρεμβάσεις που προτείνονται στο πλαίσιο εφαρμογής του τρίτου άξονα προσανατολίζονται στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία βασικών υποδομών καθώς και στην προώθηση της διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας, ενώ οι παρεμβάσεις του επόμενου άξονα, επεκτείνονται και στις λοιπές περιοχές και θα επικεντρωθούν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας με έμφαση στην καινοτομία και την οικονομική διαφοροποίηση. Στο πλαίσιο αυτό θα αναληφθούν πρωτοβουλίες για τη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές με στόχο τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και προϋποθέσεων οικονομικής ανάπτυξης.

Το μέτρο 312 του τρίτου άξονα αφορά τη στήριξη της δημιουργίας και ανάπτυξης πολύ μικρών επιχειρήσεων. Στόχος του Μέτρου είναι η προώθηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε διάφορους τομείς της τοπικής οικονομίας, η δημιουργία δυνατοτήτων απασχόλησης εκτός του πρωτογενή τομέα, προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για τη συγκράτηση ή/και αύξηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο, με παράλληλη ενδυνάμωση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων στην τοπική οικονομία. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στην προώθηση ίσων ευκαιριών σε νέους, γυναίκες και ειδικές ομάδες πληθυσμού. Το Μέτρο θα υλοποιηθεί σε γεωγραφικά οριοθετημένες περιοχές παρέμβασης οποίες θα είναι κυρίως ορεινές και μειονεκτικές.

Το μέτρο 323 του τρίτου άξονα έχει σαν στόχος την προστασία και ανάδειξη του παραδοσιακού και τοπικού οικιστικού περιβάλλοντος του αγροτικού χώρου, καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Οι δράσεις δε θα έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, αλλά θα αφορούν συνολικές παρεμβάσεις που θα αποσκοπούν τεκμηριωμένα στη διατήρηση της παραδοσιακής εικόνας των οικισμών, την τοπική αρχιτεκτονική και

την αγροτική κληρονομιά και σε πλήρη συμβατότητα με την προώθηση του στόχου της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης. Το Μέτρο θα υλοποιηθεί σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Στις φτωχότερες αγροτικές περιοχές της Ευρώπης, η ανάπτυξη κατάλληλων υποδομών, οι προσπάθειες βελτίωσης της εκπαίδευσης, μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, στην προαγωγή της προόδου και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές και στις ενδιάμεσες περιοχές (Santillan, 2009)

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προοπτικής στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, δίνοντας την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να επιλέξουν οι ίδιες τη διαδικασία ανάπτυξής τους. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματά της οδήγησαν σ' ένα συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό, αυτό της LEADER II. Στη Γ' Προγραμματική Περίοδο (2000 - 2006), η πρωτοβουλία συνεχίστηκε με το LEADER+, στη φιλοσοφία των προηγούμενων εφαρμογών, έχοντας ως βασικό χαρακτηριστικό την πιλοτική διάσταση που έθεσε τις βάσεις μιας νέας μορφής βιώσιμης ανάπτυξης της υπαίθρου. Κατά την 4η Προγραμματική Περίοδο, η Προσέγγιση LEADER (Άξονας 4) ενσωματώνεται πλέον στο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας (ΠΑΑ) 2007-2013, εξυπηρετώντας βασικούς στόχους του. Εφαρμόζονται τοπικά προγράμματα σε αγροτικές περιοχές μικρότερες της περιφέρειας, συνεχίζοντας τη φιλοσοφία της 'από κάτω προς τα πάνω' ("bottom up") προσέγγισης.

Η προσέγγιση LEADER του τέταρτου άξονα αφορά παρεμβάσεις στη βελτίωση της διακυβέρνησης και της κινητοποίησης του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού των αγροτικών περιοχών, μέσω της ενίσχυσης της συνεργασίας και της δικτύωσης περιοχών και φορέων και κλάδων προκειμένου να αναπτυχθούν νέοι τρόποι και διαδικασίες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των επιλεγμένων αγροτικών περιοχών, με στόχο τη στήριξη της καινοτομίας σε όλους τους τομείς της τοπικής οικονομίας και της ενίσχυσης καινοτόμων παρεμβάσεων με θετικά αποτελέσματα στην ανταγωνιστικότητα των περιοχών παρέμβασης αλλά και στη δυνατότητα νέων ευκαιριών απασχόλησης, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης τοπικής αναπτυξιακής στρατηγική. Οι δράσεις της LEADER, στο πλαίσιο των οποίων επιδιώκεται η στήριξη της καινοτομίας, περιλαμβάνουν τη δημιουργία και ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων, την ενθάρρυνση

τουριστικών δραστηριοτήτων, την αύξηση της προστιθέμενης αξίας γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων, την ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς, την αναμόρφωση χωριών, τις συνεργασίες, τη δικτύωση.

Ενδεικτικά ακολουθούν μερικά από τα μέτρα της προσέγγιση LEADER του τέταρτου άξονας. Για παράδειγμα το μέτρο 41 που αφορά την ανταγωνιστικότητα και ειδικότερα στα πλαίσια του παραπάνω μέτρου υλοποιούνται «στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης» που εξυπηρετούν τις προτεραιότητες των αξόνων 1 και 3 του ΠΑΑ, συμβάλλοντας παράλληλα στην κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της υπαίθρου, στην ενίσχυση και διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, με θετικά αποτελέσματα για την επιχειρηματικότητα, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση.

Ένα ακόμη μέτρο της προσέγγιση LEADER είναι το με αριθμό 421, το οποίο αφορά συνεργασίες μέσω των οποίων ενισχύεται η εφαρμογή κοινής δράσης είτε μεταξύ περιοχών της χώρας είτε με περιοχές άλλων κρατών, μελών ή τρίτων χωρών. Επιδιώκεται η απόκτηση τεχνογνωσίας, η ανταλλαγή εμπειριών για την καλύτερη αξιοποίηση των τοπικών πόρων (ανθρώπινων, φυσικών, κ.λ.π.) και η αύξηση της προστιθέμενης αξίας κάθε περιοχής.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 σε μερικές ορεινές περιοχές διαπιστώνεται εγκατάλειψη και από την άλλη σε άλλες ορεινές περιοχές σημειώνεται ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων, βιολογικής γεωργίας και μεταποίησης (Χατζηθεοδωρίδης και άλλοι, 2010). Στις περιοχές που παρατηρείται εγκατάλειψη υιοθετούνται μέτρα για την ενδυνάμωση της γεωργίας. Εκτός από τα μέτρα και τους άξονες του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013, που απευθύνονται αποκλειστικά ή κύρια στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος υφίστανται μέτρα που προβλέπουν ειδική ενίσχυση για τους δικαιούχους των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, έναντι των δικαιούχων της υπόλοιπης επικράτειας. Τα μέτρα αυτά θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε ως μέτρα προτεραιότητας/στήριξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της χώρας και

απαρτίζονται από τα μέτρα του άξονα 1 που αναφέρονται στην εγκατάσταση των νέων γεωργών και στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

3.5 ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

Στον ελληνικό χώρο, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, απέκτησε υπόσταση και δυναμική μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER και των τοπικών προγραμμάτων που χρηματοδοτεί, κατά την τελευταία δεκαπενταετία.

Κατά την επιστήμη της περιφερειακής ανάπτυξης, το υπόδειγμα της ενδογενούς ανάπτυξης εμφανίζεται στη δεκαετία του '70 ως αποτέλεσμα της επισήμανσης, ότι υφίστανται τοπικά στοιχεία που διαφοροποιούν την οικονομική φυσιογνωμία μιας περιφέρειας και αποτελούν κύριους άξονες της προσαρμογής μια περιφέρειας (Αλέγρας, 2003). Το υπόδειγμα αυτό, στο οποίο για πρώτη φορά εμφανίζεται η «εκ των έσω» προσέγγιση (bottom up), επιλέχτηκε ως βασική στρατηγική αντιμετώπισης της κρίσης στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στη δεκαετία του '80 ενισχύθηκε η άποψη αυτή της 'ανάπτυξης εκ των έσω' με την καθιέρωση και χρησιμοποίηση νέων μέσων και εργαλείων άσκησης περιφερειακής πολιτικής, όπως η τοπική ανάπτυξη, η μικρομεσαία επιχείρηση, η νέα τεχνολογία.

Η εφαρμογή της πολιτικής για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου ξεκίνησε κυρίως με την υλοποίηση τοπικών προγραμμάτων σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, αρχικά μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER I (1991-1994) (Χατζηθεοδωρίδης και άλλοι, 2006). Μετά την κοινοτική πρωτοβουλία LEADER I ακολουθεί η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER II (1994-1999). Αυτές οι πρωτοβουλίες επίτευξαν στόχους μέσω υλοποίησης τοπικών προγραμμάτων, με βάση τις τοπικές ανάγκες της κοινωνίας. Οι παραπάνω κοινοτικές πρωτοβουλίες αποτέλεσαν την πρώτη προσπάθεια μεγάλης έκτασης, για την εφαρμογή πολιτικής τοπικής, ολοκληρωμένης

ανάπτυξης στον Ευρωπαϊκό αγροτικό χώρο. Μετά από αυτές τις πρωτοβουλίες ακολούθησε η LEADER+. Από την εφαρμογή των πρωτοβουλιών LEADER στον Ευρωπαϊκό αγροτικό χώρο, προέκυψαν ωφέλειες που αφορούσαν: στην κινητοποίηση των τοπικών φορέων προκειμένου να ελέγξουν την περιοχή τους, στην αποκεντρωμένη, ολοκληρωμένη και εκ των κάτω προς τα πάνω προσέγγιση, στην ανταλλαγή και στη μεταφορά εμπειριών μεταξύ αγροτικών περιοχών μέσω της δημιουργίας δικτύων και στην ικανότητα να λαμβάνονται υπόψη ενέργειες μετρίου μεγέθους που είναι κατάλληλες για τη στήριξη μικρών σχεδίων. Παράλληλα, τα προβλήματα που καταγράφηκαν, κυρίως στις πρώτες δύο εφαρμογές, σε ορισμένα κράτη, αφορούσαν: σε καθυστερήσεις στην επιλογή των δικαιούχων και κατά συνέπεια στην έναρξη των προγραμμάτων, σε ευάλωτες εταιρικές σχέσεις, σε συσσώρευση διαφόρων διαδικασιών και σε διασκορπισμό χρηματοδοτικών πόρων (Χατζηθεοδωρίδης και άλλοι., 2010).

Η προσέγγιση Leader έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει τους αγροτικές φορείς να ενισχύσουν το μακροπρόθεσμο δυναμικό της περιοχής τους και να διευκολυνθεί η βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές. Οι κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για την αγροτική ανάπτυξη του 2006 θέτουν ως στόχος της προσέγγισης Leader το εξής: οι προσεγγίσεις Leader θα πρέπει να εξυπηρετούν τις προτεραιότητες των αξόνων 1 και 2 και ιδίως του άξονα 3, αλλά και να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οριζόντια προτεραιότητα της βελτίωσης της διακυβέρνησης και της κινητοποίησης του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού των αγροτικών περιοχών (European Commission, 2013).

Στην Ελλάδα οι τρεις πρωτοβουλίες LEADER (I, II και +) υλοποιήθηκαν σε περιοχές που παρουσίαζαν τα μεγαλύτερα διαρθρωτικά προβλήματα και συγκεκριμένα σε ορεινές και μειονεκτικές. Με βάση το άρθρο 61 του κανονισμού 1698/2005, η προσέγγιση LEADER πρέπει να περιλαμβάνει: α) Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης για αγροτικές περιοχές σαφώς μικρότερες της περιφέρειας, β) Τοπικές εταιρικές σχέσεις μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, γ) Προσέγγιση εκ των κάτω προς τα άνω, δ) Πολυτομεακός σχεδιασμός και υλοποίηση με αλληλεπίδραση μεταξύ φορέων και τομέων διαφορετικών της τοπικής οικονομίας, ε) Εφαρμογή καινοτόμων προσεγγίσεων και έργων συνεργασίας, ζ) Δικτύωση των τοπικών εταιρικών σχέσεων. Έως σήμερα, έχουν

επιλεγεί πολλά προγράμματα LEADER. Σχεδόν το σύνολο των προγραμμάτων που ήδη επιλέχθηκαν είναι τοπικά προγράμματα ομάδων τοπικής δράσης που συμμετείχαν στην κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+ και κατά συνέπεια αναφέρονται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+, σε αντίθεση με το LEADER I και II, απευθύνεται σε όλες τις αγροτικές περιοχές της Ευρώπης. Στην Ελλάδα εφαρμόζεται κυρίως στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με σκοπό την ενίσχυση και την ανάκαμψή τους. Αποτελείται από τρία σκέλη (leader-plus.gr).:

ΣΚΕΛΟΣ 1: Ολοκληρωμένες και πιλοτικού χαρακτήρα στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης. Αυτό το σκέλος στηρίζει τις αγροτικές περιοχές που επιδεικνύουν ικανότητα σύλληψης και εφαρμογής μιας ολοκληρωμένης, βιώσιμης και πιλοτικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Οι περιοχές αυτές υποβάλουν στις εθνικές αρχές ένα σχέδιο ανάπτυξης που βασίζεται σε μία αντιπροσωπευτική εταιρική σχέση και αρθρώνεται γύρω από ένα σημαντικό θέμα, χαρακτηριστικό της ταυτότητας της περιοχής.

ΣΚΕΛΟΣ 2: Στήριξη και συνεργασία μεταξύ αγροτικών περιοχών. Η συνεργασία επιτρέπει συχνά στις αγροτικές περιοχές να επιτύχουν την απαιτούμενη κρίσιμη μάζα για τη βιωσιμότητα ενός κοινού έργου και να αναζητήσουν τη συμπληρωματικότητα μεταξύ των εταίρων. Η συνεργασία συνίσταται στη συγκέντρωση της τεχνογνωσίας ή/και του ανθρώπινου δυναμικού και των χρηματοδοτικών πόρων που είναι διασκορπισμένοι σε κάθε μία από τις περιοχές. Προβλέπονται δύο είδη συνεργασίας. Πρόκειται για τη συνεργασία μεταξύ αγροτικών περιοχών ενός ίδιου κράτους μέλους και για τη διακρατική συνεργασία μεταξύ περιοχών διαφόρων κρατών μελών

ΣΚΕΛΟΣ 3: Δικτύωση του συνόλου των αγροτικών περιοχών και όλων των φορέων ανάπτυξης, με στόχο την τόνωση της συνεργασίας μεταξύ των περιοχών, καθώς και την πληροφόρηση και αποκόμιση διδαγμάτων που σχετίζονται με την αγροτική ανάπτυξη.

Η LEADER+ πρόκειται για μια Κοινοτική Πρωτοβουλία στον αγροτικό τομέα κατά την Τρίτη προγραμματική περίοδο (2000-2006). Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα υιοθετεί

δύο γενικούς αναπτυξιακούς στόχους, που είναι: Α) Η ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών. Ο στόχος αυτός βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τις προτεραιότητες της Ε.Ε. για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών. Με το στόχο αυτό, επιδιώκεται η ανάπτυξη και αξιοποίηση των περιοχών εφαρμογής με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, ώστε να αμβλυνθούν τα μειονεκτήματά τους και να μειωθούν οι ανισότητες που παρατηρούνται στη ποιότητα ζωής μεταξύ των κατοίκων των ορεινών και μη ορεινών περιοχών. Β) Η ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Ο στόχος αυτός σχετίζεται άμεσα με τις προτεραιότητες της Ε.Ε. για ανάπτυξη, διατήρηση και ενίσχυση ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER + είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχει ως βασικό σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου και την προσέλκυση των νέων. Επιδίωξη της πρωτοβουλίας είναι η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών, με την καλύτερη αξιοποίηση των φυσικών, ανθρώπινων και οικονομικών πόρων τους, την ανακάλυψη νέων πηγών εισοδήματος και την παράλληλη προστασία της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς.

Από την εφαρμογή των πρωτοβουλιών Leader I και Leader II προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Πλεονεκτήματα: Η κινητοποίηση των τοπικών φορέων προκειμένου να πάρουν στα χέρια τους το μέλλον της περιοχής τους· η αποκεντρωμένη, ολοκληρωμένη και εκ των κάτω προς τα άνω εδαφική προσέγγιση· η ανταλλαγή και η μεταφορά εμπειριών μεταξύ αγροτικών περιοχών μέσω της δημιουργίας δικτύων· η ικανότητα να λαμβάνονται υπόψη ενέργειες μετρίου μεγέθους που είναι κατάλληλες για τη στήριξη μικρών σχεδίων.

Μειονεκτήματα: Σε ορισμένα κράτη μέλη υπήρξαν καθυστερήσεις στην επιλογή των δικαιούχων, και κατά συνέπεια στην έναρξη των προγραμμάτων ή ευάλωτες εταιρικές σχέσεις ή η συσσώρευση διαφόρων διαδικασιών ή διασκορπισμός χρηματοδοτικών πόρων

Σύμφωνα με την κ. Mariann Fischer Boel (επιτρόπου γεωργίας και αγροτικής ανάπτυξης) 'η αξία της προσέγγισης Leader με την πάροδο του χρόνου, έχει επιβεβαιωθεί με άπειρους τρόπους. Ένα απλό παράδειγμα είναι η ανταπόκριση των κατοίκων των αγροτικών κοινοτήτων όταν τους δώθηκε η δυνατότητα. Όταν πάψουν πλέον να περιμένουν να λύσει κάποιος άλλος τα προβλήματά τους ή να τους υποδείξει λύσεις από τα επάνω, απελευθερώνεται ένα τεράστιο δυναμικό. Οι άνθρωποι παίρνουν στα χέρια τους τη δική τους ανάπτυξη. Επινοούν ιδέες. Καταρτίζουν σχέδια και τα διαπραγματεύονται με τις αρμόδιες αρχές των προγραμμάτων. Το Leader έχει επίσης δείξει ότι διάφορες μορφές εταιρικής σχέσης μπορεί να είναι αποδοτικές. Το Leader έχει επίσης δείξει ότι η υπέρβαση των περιφερειακών και εθνικών συνόρων έχει τεράστια αξία. Όταν ομάδες Leader από διαφορετικές χώρες συνομιλούν μεταξύ τους, διαπιστώνουν ότι οι επιτυχίες και τα προβλήματα δεν είναι μόνο δικά τους' (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Με την ανάπτυξη τοπικών προγραμμάτων αγροτικής διαφοροποίησης, κυρίως μέσω της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader και των γεργικών κανονισμών της Ε.Ε., απεδείχθει ότι το περιβάλλον, κατ' επέκταση και οι ορεινές περιοχές, αποτελεί πόρο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων και προϋπόθεση ενίσχυσης των τοπικών οικονομιών. Μερικές από τις δραστηριότητες που μπορούν να αξιοποιηθούν στις αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των ορεινών είναι (Αλέγρας, 2003):

α) η ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, ή πρσινου τουρισμού και εν γένει ήπιων μορφών τουρισμού,

β) η παραγωγή προϊόντων με την ενθάρρυνση της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και κυρίως της βιολογικής κτηνοτροφίας με σύγχρονες τεχνολογικά και αναβαθισμένες εκμεταλλεύσεις,

γ) η ανάπτυξη υπηρεσιών προστασίας και διαχείρισης στις ευαίσθητες ή απειλούμενες περιοχές χλωρίδας και άγριας πανίδας,

δ) η αξιοποίηση ενναλακτικών τοπικών φυσικών πόρων και ενεργειακών πόρων,

ε) η δημιουργία νέων υπηρεσιών περιβαλλοντικής διαχείρισης και προστασίας και

ζ) στον τομέα του πολιτισμού η διάσωση και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και της τοπικής παράδοσης.

Η εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση έφερε το πρόγραμμα κοντά στα άτομα και οδήγησε στη συμμετοχή νέων δικαιούχων και ασθενέστερων μελών του πληθυσμού. Οι τοπικές πρωτοβουλίες και η εθελοντική εργασία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ιδιαίτερη επιτυχία του χαρακτηριστικού αυτού. Η εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση στηρίχθηκε σε μία βιώσιμη, αντιπροσωπευτική εταιρική σχέση, σε μία επιδέξια ομάδα διαχείρισης και προώθησης, σε ένα ευνοϊκό πολιτικό περιβάλλον και στη συνέχεια της χρηματοδότησης με οικονομική συμμετοχή των τοπικών αρχών.

Εν κατακλείδι, από το 1990 μέχρι και σήμερα εφαρμόστηκαν οι κοινοτικές πρωτοβουλίες LEADER και δημιουργία τρίτης γενιάς αναπτυξιακές εταιρείες με ενεργό συμμετοχή των τοπικών φορέων και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Το αποτέλεσμα ήταν οι δυσκολίες στη διασύνδεση των αναπτυξιακών ενεργειών μεταξύ τους κυρίως λόγω της ύπαρξης διοικητικών συνόρων και κατά συνέπεια της μη ισόρροπης ανάπτυξης όλων των τομέων της οικονομίας και τη στροφή του ντόπιου πληθυσμού από τα παραδοσιακά συστήματα παραγωγής προς τις νέες οικονομικές δραστηριότητες, με παράλληλη αποδυνάμωση του πρωτογενή τομέα (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2004).

3.6 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2020

Στις 26 Ιουνίου του 2013, μετά από διαπραγματεύσεις που διήρκεσαν περισσότερο από δύο έτη, επιτεύχθηκε μεταξύ των τριών ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή) σχέδιο πολιτικής συμφωνίας ως προς τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ μετά το 2013. Με βάση τις προτάσεις που διατύπωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2011, η πολιτική αυτή συμφωνία αφορά τέσσερις βασικούς κανονισμούς του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Κοινή Αγροτική Πολιτική, δηλαδή (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014):

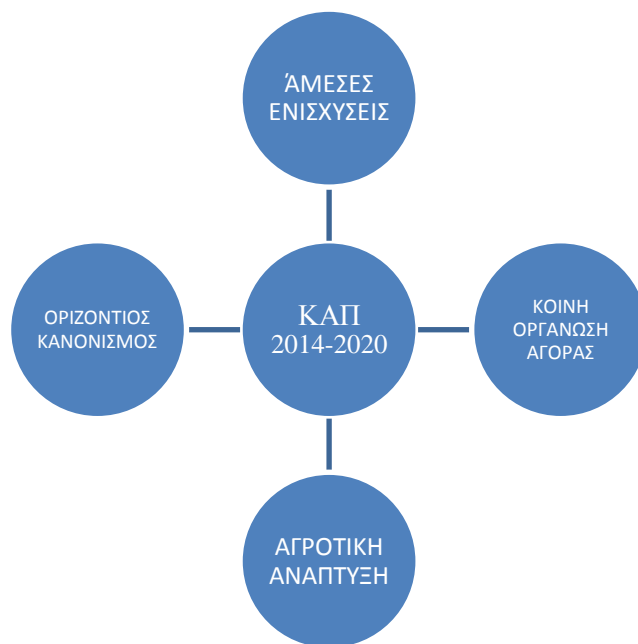
A) τους κανονισμούς για τις άμεσες ενισχύσεις

B) τους κανονισμούς για την ενιαία Κοινή Οργάνωση Αγοράς,

Γ) τους κανονισμούς για την αγροτική ανάπτυξη

Δ) τους κανονισμούς για τον οριζόντιο κανονισμό που αφορά στη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και τον έλεγχο της ΚΑΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6 ΚΑΠ 2014-2020

Πηγή: ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014

Συνεπώς, τα βασικά σημεία της συμφωνίας συνοψίζονται στην ισόρροπη κατανομή των ενισχύσεων, στην ενίσχυση της θέσης των αγροτών στην αλυσίδα παραγωγής, στις Πράσινες ενισχύσεις. Επίσης, πρόκειται για μέτρα που προωθούν την αειφορία και τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής και τέλος γίνεται λόγος για την αποτελεσματικότητα και τη διαφάνεια.

Η νέα ΚΑΠ αλλάζει το καθεστώς των ενισχύσεων. Όσον αφορά το σύστημα των έμεσων ενισχύσεων της νέας ΚΑΠ, για να επιτευχθεί δικαιότερη κατανομή της στήριξης, δεν θα χορηγεί πλέον κονδύλια ανά κράτος μέλος και ανά γεωργό στο κράτος μέλος με βάση ιστορικές αναφορές. Ειδικότερα στις περιοχές με φυσικούς περιορισμούς, όπως

είναι οι μειονεκτικές περιοχές προβέπεται ότι τα κράτη μέλη (ή οι περιφέρειες τους) μπορούν να χορηγούν πρόσθετη ενίσχυση για περιοχές με φυσικούς περιορισμούς (όπως ορίζονται στους κανόνες περί αγροτικής ανάπτυξης) μέχρι ποσοστό 5% του εθνικού κονδυλίου. Πρόκειται για προαιρετική ρύθμιση που δεν επηρεάζει τις επιλογές που προβλέπονται στο πλαίσιο της αγροτικής ανάπτυξης σε μειονεκτικές περιοχές. Τα μέτρα θα καλύπτουν καινοτόμες δραστηριότητες, τους νέους αγρότες, την αναδιάρθρωση, τις επενδύσεις, των εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τη βιολογική γεωργία, τη δασοκομία και ειδικότερα για τις ορεινές περιοχές και τις γεωργικές εκτάσεις άνω των 62° B, η ενίσχυση μπορεί να φτάσει τα 450 € / εκτάριο (αυξήθηκε από 250 € / εκτάριο). Σημειώνεται, λοιπόν, η προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης της γεωργίας στις περιοχές με ειδικά φυσικά μειονεκτήματα, όπως είναι οι ορεινές περιοχές, παρέχοντας μια πρόσθετη εισοδηματική στήριξη των αγροτών στις περιοχές αυτές, συμπληρωματικά προς τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης.

Όσον αφορά την πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης ευθυγραμμίζεται με την Ευρώπη του 2020, θέτοντας ως στόχους την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και δράση για το κλίμα και την ισόρροπη εδαφική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, την αποκατάσταση, τη διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων, την κοινωνική ένταξη, μείωση της φτώχειας και οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Σε σχέση με αυτό το τελευταίο ενισχύεται: (α) η διευκόλυνση της διαφοροποίησης, της δημιουργία νέων μικρών επιχειρήσεων και της δημιουργίας θέσεων εργασίας (β) η προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές (γ) η ενίσχυση της προσβασιμότητας, της χρήσης και της ποιότητας των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών στις αγροτικές περιοχές. Τέλος, ο οριζόντιος κανονισμός καλύπτει τα σημεία σχετικά με τη χρηματοδότηση και τη διαχείριση, το σύστημα γεωργικών συμβουλών, το αποθεματικό κρίσης και την παρακολούθηση και αξιολόγηση της ΚΑΠ.

Όπως έχει επισημανθεί από την Πασέγες, οι προκλήσεις για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ μετά το 2014 συνδέονται κυρίως με τη στήριξη του αγροτικού εισοδήματος και την επιβίωση των αγροτικών νοικοκυριών που διακυβεύεται και από την οικονομική κρίση, με την αντιμετώπιση των συνεπειών από τις κλιματικές αλλαγές, με την αυξανόμενη και

εντεινόμενη αστάθεια των αγορών, με τη διατροφική ασφάλεια και την επάρκεια τροφίμων, αλλά και με άλλες κρίσιμες παραμέτρους (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014). Με αυτήν την προσέγγιση, διαπιστώνεται ότι οι πολιτικές συμφωνίες που υιοθετήθηκαν πρόσφατα στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ μετά το 2013 δεν συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη δημιουργία νέου πλούτου και δεν συνεισφέρουν ουσιαστικά στην άνοδο της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής γεωργίας και στη διασφάλιση της διατροφικής επάρκειας.

Μετά την υιοθέτηση της πρότασης αναθεώρησης της ΚΑΠ από το Συμβούλιο, δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στις 20 Δεκεμβρίου 2013, ο νέος κανονισμός (1307/2013) που θεσπίζει τους κανόνες που θα ισχύσουν για τις άμεσες ενισχύσεις των γεωργών από την 1η Ιανουαρίου 2015. Επίσης, περιλαμβάνει έναν αριθμό συγκεκριμένων πλαισίων ενίσχυσης (ειδικά για τους νέους αγρότες, τους μικρούς καλλιεργητές και τους αγρότες που εργάζονται σε περιοχές με φυσικούς περιορισμούς), αλλά και κανόνες για την καταβολή ενός περιορισμένου ποσού συνδεδεμένης ενίσχυσης (συνδεδεμένης με την παραγωγή).

Η γενική ιδέα της νέας ΚΑΠ 2014-2020 παραμένει αμετάβλητη: τα κράτη μέλη ή οι περιφέρειες θα συνεχίσουν να σχεδιάζουν τα δικά τους πολυετή προγράμματα με βάση τα διαθέσιμα μέτρα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την αντιμετώπιση των αναγκών των δικών τους αγροτικών περιοχών. Τα προγράμματα αυτά θα συγχρηματοδοτηθούν από τα εθνικά κονδύλια. Ωστόσο, τα μέτρα δεν θα είναι πλέον να ταξινομηθούν σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης σε "άξονες" με τις σχετικές ελάχιστες απαιτήσεις δαπανών ανά άξονα. Αντ' αυτού, θα εναπόκειται στα κράτη μέλη ή και στις περιφέρειες να αποφασίσουν ποια μέτρα που χρησιμοποιούν (και πώς), προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι (European Commission, 2013).

Ως προς τον πυλώνα για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου, αναφέρονται συνοπτικά ορισμένες εκ των προτάσεων που εισηγείται η Κομισιόν. Διατηρούνται οι στρατηγικοί στόχοι της πολιτικής της Ανάπτυξης της Υπαίθρου, ως προς την ανταγωνιστικότητα του γεωργικού τομέα, τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και την ισόρροπη εδαφική ανάπτυξη των περιοχών της υπαίθρου. Συμφώνως προς την στρατηγική ΕΕ 2020, οι

ανωτέρω στόχοι εξειδικεύονται περαιτέρω στο πλαίσιο προτεραιοτήτων σε επίπεδο ΕΕ, οι οποίες και θα αποτελέσουν τη βάση του προγραμματισμού εκ μέρους των κρατών μελών. Κατά την Κομισιόν, οι ορεινές περιοχές και οι περιοχές με φυσικά ή άλλα ειδικά μειονεκτήματα πρέπει να προσδιορίζονται επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων. Ειδικά ως προς τις περιοχές με φυσικά μειονεκτήματα, προβλέπεται επαναπροσδιορισμός τους, λαμβάνοντας υπόψη βιοφυσικά κριτήρια.

Η ΚΑΠ που αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη από τις πολιτικές της Ε.Ε., έρχεται αντιμέτωπη σήμερα με ένα σύνολο προκλήσεων οι οποίες καλούν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε στρατηγικές επιλογές για το μακροπρόθεσμο μέλλον της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών και επιβεβαιώθηκε ότι συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της κοινωνίας, όπως απέδειξε η δημόσια διαβούλευση που η Επιτροπή διοργάνωσε πρόσφατα. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ πρέπει να συνεχίσει να προωθεί τη μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα, την αποδοτικότερη χρήση των πόρων των φορολογουμένων και να εφαρμόζει αποτελεσματικότερη δημόσια πολιτική σχετικά με την ασφάλεια των τροφίμων, το περιβάλλον, την αλλαγή του κλίματος και την κοινωνική και εδαφική ισορροπία (European Commission, 2013). Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, η μελλοντική ΚΑΠ πρέπει να είναι πιο πράσινη και πιο δίκαια κατανομημένη όσον αφορά στον πρώτο πυλώνα και να εστιάζει περισσότερο στην ανταγωνιστικότητα, στην καινοτομία, στην αλλαγή του κλίματος και στο περιβάλλον όσον αφορά τον δεύτερο πυλώνα.

Οι κύριοι στόχοι της ΚΑΠ που καθορίζονται στη Συνθήκη της Ρώμης παραμένουν οι ίδιοι επί σειρά ετών, όμως η πορεία της μεταρρύθμισης από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έχει οδηγήσει σε μία απολύτως νέα πολιτική δομή. Οι προκλήσεις που εξετάζονται αφορούν στην παραγωγική ικανότητα της γεωργίας, στην αυξανόμενη ποικιλομορφία της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών, στο περιβάλλον, στην ασφάλεια των τροφίμων, στην ποιότητα, στην ευημερία των ζώων και στην εδαφική ισορροπία. Τα εργαλεία για την επίτευξη των στόχων αυτών έχουν αλλάξει επίσης και δομούνται σήμερα στους δύο αλληλοσυμπληρούμενους πυλώνες με την εισαγωγή των άμεσων ετήσιων ενισχύσεων, τα διάφορα μέτρα αγοράς που αποτελούσαν στο παρελθόν τα κύρια όργανα της ΚΑΠ και τα πολυετή μέτρα αγροτικής ανάπτυξης που στοχεύουν στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας, της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων

και της ισορροπημένης ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών αλλά και των ορεινών περιοχών.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, σε Δελτύο Τύπου του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και τροφίμων, ο Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. Αθανάσιος Τσαυτάρης, έκανε ιδιαίτερη αναφορά και στη δυνατότητα που παρέχει η νέα ΚΑΠ για κατανομή έως 3% των ετησίων άμεσων ενισχύσεων για τους γεωργούς των περιοχών με δυσκολίες, όπως είναι οι ορεινές και μειονεκτικές. Στο παρελθόν η δυνατότητα αυτή παρέχόταν μέσα από την εξισωτική αποζημίωση του Πυλώνα II.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΣΚΟΥΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μέσω της πολιτικής που εφαρμόστηκε για τα ορεινά στη Ελλάδα διαπιστώθηκε με την πάροδο του χρόνου ότι οι πεδινές περιοχές έχουν ευνοηθεί περισσότερο από τις ορεινές λόγω της Κοινής Αγροτική Πολιτικής. Πολλές από τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, καθώς και αρκετά από τα μέτρα που υιοθετήθηκαν και μέσω Ευρωπαϊκής επιρροής, θεωρούνται ότι έχουν τομεακό χαρακτήρα, παρουσιάζονται με αποσπασματικό τρόπο και δεν στοχεύουν στην αντιμετώπιση των ειδικών ανά κατηγορία προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές. Οι πολιτικές για τα ορεινά αποφασίζονται «εκ των άνω» δίχως την ουσιαστική εμπλοκή των τοπικών φορέων (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010). Συνεπώς, παρατηρείται η εκ των άνω χάραξη της γενικής πολιτικής, που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην

πολυπλοκότητα της φυσικής, κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας μιας ορεινής περιοχής.

Παρά το σημαντικό και πολυσύνθετο ρόλο που διαδραματίζουν στην οικονομία και την ιστορία της χώρας οι ορεινές περιοχές, δεν υπάρχει μέχρι στιγμής ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική, εφόσον όπως προαναφέρθηκε η πολιτική για τα ορεινά στην Ελλάδα υπάγεται κατά το πλείστον στην Κοινή Αγροτική Πολιτική. Οι νέες τάσεις για τοπική ανάπτυξη, αλλά και οι δυναμικές που εμφανίζονται για ανάπτυξη δραστηριοτήτων στις ορεινές περιοχές θέτουν επιτακτικά το ζήτημα συγκρότησης ενιαίας πολιτικής, σύμφωνη με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης.

Με επίκεντρο τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν, στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις ενέργειες που έγιναν για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών, όλα αυτά οδήγησαν σε διόγκωση των προβλημάτων στις ορεινές περιοχές της χώρας. Ειδικότερα, τα προβλήματα των ορεινών περιοχών αφορούν κυρίως την εγκατάλειψη και την ερήμωσή τους, τον οικονομικό μααρασμό, την έλλειψη βασικών υποδομών σε θέματα υγείας, παιδείας, επικοινωνίας, αλλά και τις απειλές που δέχεται το μοναδικό και ιδιαίτερα ευαίσθητο πολιτισμικό περιβάλλον (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2004). Συνέπεια όλων αυτών αποτελεί η απώλεια των τοπικών παραδόσεων και των παραδοσιακών δεξιοτήτων και επαγγελμάτων (Μιχαηλίδου, 2008).

Ειδικότερα, στην προσπάθεια για ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και στα πλαίσια των πολιτικών που υιοθετήθηκαν, τα σημαντικότερα προβλήματα που έχουν παρουσιαστεί μέχρι και σήμερα εστιάζονται, μεταξύ άλλων, στο ότι δεν υπάρχουν ολοκληρωμένες ενέργειες συντονιστικού αλλά και διαδραστικού χαρακτήρα μεταξύ Δήμων, Περιφερειών και κεντρικής εξουσίας με στόχο την υλοποίηση προγραμμάτων και μέτρων για την επίλυση των μειζόνων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι περιοχές αυτές. Επιπλέον, η όλη κατάσταση δυσχεραίνεται λόγω του ανταγωνισμού που επικρατεί στην κοινή αγορά, με συνέπεια αρκετοί επενδυτές να στρέφουν τις επενδύσεις τους στις πεδινές και αστικές περιοχές προς αναζήτηση εύκολων, οικονομικών και ανταγωνιστικών λύσεων. Γι' αυτό οι ορεινές περιοχές εμφανίζουν χαρακτηριστικά χωρικά, κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, τα κυριότερα από τα

οποία αφορούν στην πλειοψηφία των ορεινών οικισμών της Ελλάδας. Επιπλέον, σε όλα τα προγράμματα που έχουν κατά καιρούς εφαρμοστεί και εφαρμόζονται στην ορεινή Ελλάδα, είτε πρόκειται για τα LEADER+, είτε για την ΚΑΠ εν γένει, τονίζεται ως τελικός στόχος και προϋπόθεση εξασφάλισης ικανοποιητικού επιπέδου ζωής, η οικονομική ανάπτυξη της ορεινής περιοχής. Στο όνομα τέτοιου είδους προγραμμάτων δίνεται έμφαση σε θέματα άρσης της απομόνωσης της περιοχής, καταπολέμησης της ανεργίας, συγκράτησης του ντόπιου ενεργού πληθυσμού στην ύπαιθρο, διατήρησης και προστασίας των φυσικών και πολιτισμικών διαθεσίμων, ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας των γυναικών και των νέων. Δίνεται έμφαση με άλλα λόγια σε ζητήματα τα οποία είναι υπαρκτά. Το πρόβλημα υφίσταται όταν ο κύριος προσανατολισμός των προγραμμάτων αυτών είναι η οικονομική ανάπτυξη και η εισοδηματική ενίσχυση των περιφερειών γενικά, γεγονός που δημιουργεί εξαρτήσεις.

Συνεπώς, στην προσπάθεια να αξιοποιηθούν οι τοπικοί πόροι και να εξασφαλισθεί ποιότητα στα προϊόντα κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι γνώσεις και οι προτεραιότητες των τοπικών δρώντων και να αντιμετωπιστούν οι ανεπάρκειες σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Για να υπάρξει αποτελεσματική ενίσχυση των εκ των κάτω συμμετοχικών διαδικασιών, θα πρέπει να υπάρξει ευρύτερη αποδοχή από το κράτος ότι για να επέλθει το θετικό και επιθυμητό αποτέλεσμα στις παρεμβάσεις στον ορεινό χώρο, θα πρέπει “να βασισθούμε σε κοινωνικό-χωρικές ενότητες ικανές να αποτελούν ταυτόχρονα τη σύνδεση μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και των αυτόνομων κυττάρων διαχείρισης του χώρου” (Γούσιος, 2000).

Γι’ αυτούς τους λόγους η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής και εφαρμογής των κατάλληλων πολιτικών κρίνεται αναγκαία, ώστε τα προβλήματα πολιτικής που αντιμετωπίζονται στις ορεινές περιοχές να μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά, μέσα από την διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης.

4.2 ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

Μια ολοκληρωμένη πρόταση για τοπική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας πρέπει να λαμβάνει υπόψη το διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό περιβάλλον και την αλληλεξάρτηση όλων των κέντρων λήψης αποφάσεων, καθώς και να αντιλαμβάνεται τη διαφορετικότητα των ορεινών περιοχών, έτσι ώστε να ενισχύει τις αναπτυξιακές πολιτικές προς όφελος του τοπικού πληθυσμού.

Στόχο αποτελεί η υιοθέτηση μιας ενιαίας πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Η πολιτεία προσπάθησε με διάφορα κίνητρα που έδωσε στους κατοίκους των ορεινών περιοχών να αναπτύξει την ορεινή οικονομία και να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Πολλές είναι οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών όπως η γεωργία, οι δασικές εργασίες, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία και ο ορεινός τουρισμός που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαφύλαξη και ανάπτυξη των ευαίσθητων οικοσυστημάτων (Κατσαρός, 2003).

Στο πλαίσιο αυτό το η πολιτεία προχώρησε στην ίδρυση αναπτυξιακών φορέων, οι οποίοι είχαν ως στόχο την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Δυστυχώς όμως, δεν είχαν την αναμενόμενη επιτυχία με αποτέλεσμα ο πρωτογενής τομέας απ' όπου ζούσε το σύνολο του ορεινού πληθυσμού να υποστεί ισχυρό πλήγμα με οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Για όλους αυτούς τους λόγους κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη μιας ενιαίας πολιτικής, εμπνευσμένη και από άλλα αποτελεσματικά Ευρωπαϊκά παραδείγματα, όπως αυτό της Σύμβασης των Άλπεων. Σ' αυτό θα μπορούσε να συνεισφέρει η ύπαρξη ενός κοινού φορέα για τα ορεινά, συντονιστικού χαρακτήρα. Τα βουνά σε γενικές γραμμές και οι Άλπεις ειδικότερα, απέκτησαν πολιτικό βάρος τις τελευταίες δεκαετίες. Το 1991 τα οκτώ αλπικά κράτη υπέγραψαν μια διεθνή συνθήκη. Η Σύμβαση των Άλπεων και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει χρηματοδοτήσει ένα εξαετές πρόγραμμα (2007-2013) για την προώθηση της διακρατικής συνεργασίας στην περιοχή των Άλπεων. Στο πλαίσιο των Άλπεων η κοινωνία των πολιτών, με τη βοήθεια των τοπικών φορέων (κάτοικοι, τοπικοί εκπρόσωποι, ερευνητές, διαχειριστές

προστατευόμενων περιοχών και οικολογικών οργανώσεων) οργανώνονται σε δίκτυα με στόχο τη γεφύρωση των εθνικών συνόρων για την αντιμετώπιση των ζητημάτων των ορεινών αλπικών περιοχών (Del Biaggio, 2011).

Τα τελευταία χρόνια, οι αναπτυξιακές εταιρείες προσπαθούν να ενσωματώσουν τους παραγωγούς σε διαδικασίες σχεδιασμού και εφαρμογής δράσεων αλλά είναι εμφανείς η έλλειψη εμπιστοσύνης, εμπειρίας αλλά και των απαραίτητων τεχνικών μέσων και εργαλείων (Γούσιος, 2000). Οι αναπτυξιακές εταιρείες ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία των τοπικών φορέων με τη μορφή των Δημοσυνεταιριστικών Ανώνυμων Εταιριών (άρθρο 272 όπως κωδικοποιήθηκε στο ΠΔ 323/89 και λειτουργούν σύμφωνα με το Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα (Π.Δ.410/95) και τον Κώδικα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Π.Δ.30/96) και δημιουργήθηκαν σαν αποτέλεσμα τη δράσης της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Ανάπτυξης. Οι αναπτυξιακές εταιρείες συμμετέχουν τους σε δράσεις των προγραμμάτων Leader που αφορούν προβλήματα της ελληνικής υπαίθρου όπως για παράδειγμα την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Η ενιαία αυτή πολιτική μπορεί να είναι επιτυχής μέσω της δημιουργίας ουσιαστικών διαδημοτικών και διαπεριφερειακών συνεργασιών. Με αυτό τον τρόπο θα δημιουργηθούν πληθυσμιακά μεγέθη ικανά για ανάπτυξη βιώσιμων υπηρεσιών, για επαγγελματικές συνενώσεις με θετικά αποτελέσματα στην παραγωγή, αλλά και δραστηριοποίηση του διάσπαρτου πληθυσμού. Η προσπάθεια για τοπική ανάπτυξη δεν θα πρέπει να είναι εξαρτημένη από πολιτικές του κεντρικού κράτους αλλά όχι και ανεξάρτητη από αυτές, στο βαθμό που εξυπηρετούν το τοπικό σχέδιο για ανάπτυξη.

Για να υπάρξει ανάπτυξη πρέπει να μην εγκαταλείπεται η ύπαιθρος, φαινόμενο που παρουσιάζεται ιδιαίτερα στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, διότι δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές, αλλά και γιατί εκλείπει πολλές φορές το επιχειρηματικό πνεύμα. Κρίνεται, λοιπόν, αναγκαία η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσω της συμμετοχής των τοπικών πληθυσμών στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Συνεπώς, η Ελλάδα θα πρέπει να καθιερώσει μια ενιαία ολοκληρωμένη, τόσο γεωγραφικά όσο και πολιτισμικά, εθνική πολιτική για τις ορεινές περιοχές. Για να το

επιτεύξει θα πρέπει να στηρίζεται σ' ένα σύνολο κατευθύνσεων, που να οδηγήσουν (Φιλίππου και άλλοι, 2009):

α) στην χάραξη μιας ενιαίας στρατηγικής που θα αντιμετωπίσει τον ορεινό χώρο, ως όλον, οδηγώντας στην αποκέντρωση της διαχείρισής του, μέσα από τη δημιουργία ενός δικτύου υπερ-τοπικών κέντρων, για παράδειγμα το Μέτσοβο. Κέντρο μιας ολόκληρης περιοχής το Μέτσοβο, έχει εξελιχθεί σε ένα πρότυπο (ΜΕ.Κ.ΔΕ-Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας) ορεινής κοινότητας, ένα πρότυπο μικρού δήμου. Θα μπορούσε να αποτελέσει τον πιλότο στα πλαίσια της νέας νομοθετικής προσπάθειας που γίνεται μέσα από τη Καλλικρατική Συνένωση. Μέσα από το παράδειγμα του Μετσόβου, αλλά και της Σύμβασης των Άλπεων διαπιστώνεται ότι η άνθηση της βιοτεχνίας, της κτηνοτροφίας των επώνυμων προϊόντων, του εμπορίου, αλλά και του τουρισμού, αποτελούν την ασφαλέστερη προϋπόθεση για τη γενικότερη οικονομική, πνευματική και πολιτιστική ανέλιξη της τοπικής κοινωνίας,

β) στον συντονισμό των κατακερματισμένων, αποσπασματικών και χωρίς ενιαία χωροταξική λογική, υπηρεσιών και φορέων που διαχειρίζονται προγράμματα και

γ) στην καθιέρωση ενός διεπιστημονικού εθνικού φορέα, κατά τα πρότυπα των ευρωπαϊκών Euromontana, που θα επιφορτισθεί με τη σύνθεση, τον έλεγχο και την αξιολόγηση των τομεακών πολιτικών για τον ορεινό χώρο.

Ως ενδεικτικές προτάσεις για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών παρατίθενται οι ακόλουθες:

α) Στήριξη αναπτυξιακών στρατηγικών που θα πρέπει να προκύπτουν από τοπικούς παράγοντες με την κρατική συνεργασία.

β) Προώθηση τοπικών προϊόντων αλλά, ενίσχυση του μεταποιητικού τομέα και γενικότερα στήριξη της τοπικής οικονομίας

γ) Χορήγηση επιπλέον αποζημιώσεων στις ορεινές περιοχές

Μέχρι τώρα δεν υπήρξε μια συνεχής, συνεπής και διαφοροποιημένη πολιτική που να στοχεύει ειδικότερα στην ανάπτυξη των ορεινών ζωνών της Ελλάδας, ενώ υπήρξαν

πιο γενικές, αλληπάλληλες και εναλλασσόμενες ή και αλληλοσυμπληρωμένες, μερικές μάλιστα ασυνεχείς με τις οποίες πιστεύεται δε διευκολύνθηκε τα μέγιστα η ανάπτυξη της ορεινής υπαίθρου. Φαίνεται όμως αναγκαίο να διαμορφωθεί μια ειδική πολιτική για τον ορεινό χώρο με σταθερά και γενναία μέτρα για την υποδομή και την ανάπτυξή του (Ζιωγάνας, 2002). Χρειάζεται να οικοδομηθεί μια πιο αποτελεσματική πολιτική για την ορεινή ύπαιθρο με αυξημένα κίνητρα και πόρους και την ανάλογη διοικητική, εκπαιδευτική και τεχνική υποστήριξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην διπλωματική αυτή εργασία επιδιώχθηκε η παρουσίαση των κύριων μέτρων της ελληνικής πολιτικής για τον ορεινό χώρο, υπό μια κριτική προσέγγιση του θέματος, σε συνάρτηση με την Ευρωπαϊκή συνιστώσα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε την προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων μέτρων και προγραμμάτων. Στόχος ήταν και παραμένει η οικονομική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς και η παραμονή των ορεινών πληθυσμών στις εστίες τους.

Η απουσία της ορεινής Ελλάδας είναι ισχυρή τόσο στον πολιτικό χάρτη της χώρας. Οι προσπάθειες ανάπτυξης του ορεινού χώρου είναι σποραδικές, παρόλο που παραμένουν θετικές οι προσπάθειες της επιστημονικής έρευνας των ορεινών περιοχών. Οι πολιτικές για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών εντάσσονται κυρίως στα αναπτυξιακά προγράμματα, στην ΚΑΠ καθώς και στην κοινοτική πρωτοβουλία LEADER. Επιπλέον ο σχεδιασμός του χώρου καθορίζεται αρχικά από το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και έπειτα από τα Ειδικά και περιφερειακά Πλάγια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Συνεπώς, οι κατά καιρούς αναπτυξιακές προσπάθειες στην ορεινή Ελλάδα υλοποιούνται μέσω

ευρωπαϊκών προγραμμάτων, κυρίως, αλλά και ελαχίστων εθνικών. Ωστόσο, στο σύνολό τους οι επεμβάσεις είναι αποσπασματικές και δεν αντιμετωπίζουν ολοκληρωμένα τα κρίσιμα ζητήματα των ορεινών περιοχών.

Κατά συνέπεια, για να αντιμετωπιστούν ολοκληρωμένα τα προβλήματα που αφορούν την ορεινή Ελλάδα και να βρεθεί μια λύση στα ζητήματα πολιτικής των ορεινών περιοχών θα πρέπει:

α] Να υπάρξει αποκέντρωση και ανακατανομή αρμοδιοτήτων από την κεντρική εξουσία στους δήμους και κατ' επέκταση στις περιφέρειες, ώστε να δημιουργηθεί ένας ενιαίος φορέας διαχείρισης για τα ορεινά, αλλά και ενώσεις Δήμων (δίκτυο ορεινών δήμων) με αρμόδια διοικητικά και ελεγκτικά όργανα, τα οποία θα αποτελούν τα εξουσιοδοτημένα όργανα του κράτους σε θέματα ορεινής διοίκησης, υπό την εποπτεία της περιφέρειας και κατ' επέκταση των αρμόδιων υπουργείων, με αρμοδιότητες συντονισμού των υπηρεσιών μεταξύ ορεινών δήμων, διευκόλυνσης και προώθησης επενδύσεων, ανάπτυξης και καινοτομίας και διακρατικών συνεργασιών. Στόχος των ενώσεων των ορεινών δήμων είναι να αναδειξουν το πραγματικό μέγεθος των προβλημάτων, να διεκδικήσουν δρομολόγηση λύσεων και να προτείνουν συγκεκριμένες πολιτικές

β] Έπειτα από διαβούλευση των σχετικών τοπικών παραγόντων, τοπικού πληθυσμού και του κράτους θα πρέπει να εγκριθεί ένα νομοσχέδιο που θα αφορά τις ορεινές περιοχές και θα πρέπει να γίνει νόμος του κράτους, ώστε να αποκατασταθεί η αξιοπρέπεια των ορεινών περιοχών. Αυτές οι τελευταίες, θα πρέπει να συνεργαστούν σε μια σειρά από καίρια ζητήματα για τα βουνά και για την ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους. Ο νόμος για τα ορεινά θα πρέπει να προβλέπει ειδικότερα, για τον ενιαίο φορέα διαχείρισης για τα ορεινά και για τις ενώσεις δήμων, τους τομείς ενασχολήσής τους, όπως για παράδειγμα, ενδεικτικά, θα πρέπει να έχουν αρμοδιότητες σε θέματα υποδομών και αποκατάστασης

υδρογεωλογικών φαινομένων, να διαχειρίζονται κρατικά και ιδιωτικά κονδύλια, να ασχολούνται με θέματα τουρισμού στο ορεινό περιβάλλον, τις τέχνες και τα τοπικά προϊόντα, τη διατήρηση των βασικών υπηρεσιών όπως σχολείων και άλλα.

γ] Θα πρέπει να υπογραφεί ένα Σύμφωνο Ανάπτυξης μεταξύ όλων των πρωταγωνιστών της ορεινών περιοχών της Ελλάδας (ιδρύματα, κοινωνικές δυνάμεις και κάτοικοι), το οποίο να έχει λειτουργικό χαρακτήρα, να βασίζεται στην ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και να είναι εμπνευσμένο από ένα νέο ανθρωπισμό που βάζει τον άνθρωπο στο κέντρο της αρμονικής συνύπαρξης με το περιβάλλον.

δ] Εν κατακλείδι, θα πρέπει να εφαρμοστούν ειδικά μέτρα και συμφωνίες που θα αφορούν διαφόρους τομείς στα ορεινά, όπως:

α) κάτοικοι και πολιτισμός: με στόχο τη μέριμνα, τη διατήρηση και την προσαρμογή της πολιτιστικής και κοινωνικής ιδιαιτερότητας των ορεινών πληθυσμών και την εξασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης που σέβεται το περιβάλλον, καθώς και την προαγωγή της αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας μεταξύ ορεινών ελληνικών όγκων αλλά και ορεινών περιοχών εκτός συνόρων, όπως τα Βαλκάνια.

β) χωροταξία: με στόχο την οικονομική και ορθολογική εκμετάλλευση των εδαφών και την υγιή και αρμονική ανάπτυξη των ορεινών χώρων.

γ) ποιότητα της ατμόσφαιρας: με στόχο τη δραστική ελάττωση των ρυπογόνων εκπομπών.

δ) προστασία του εδάφους

ε) διαχείριση των υδάτινων πόρων.

στ) προστασία της φύσης και των φυσικών τοπίων

ζ) ορεινή γεωγραφία: με στόχο το γενικότερο συμφέρον, τη διατήρηση, τη διαχείριση και την προαγωγή των παραδοσιακών αγροτικών τοπίων και της φιλικής προς το περιβάλλον και προσαρμοσμένης στο χώρο γεωργίας.

η) ορεινά δάση

θ) τουρισμός και ψυχαγωγία: με στόχο την εναρμόνιση των τουριστικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων προς τις οικολογικές και κοινωνικές απαιτήσεις, περιορίζοντας τις ζημιογόνες για το περιβάλλον δραστηριότητες.

ι) ενέργεια: με στόχο να επιβληθεί μια παραγωγή, διανομή και χρήση ενέργειας ανεκτή για τη φύση και το τοπίο.

κ) απόβλητα.

Πρέπει να εφαρμοστεί μια ενιαία πολιτική στην οποία θα τονίζονται οι κοινές υποχρεώσεις του ορεινού πληθυσμού για την προστασία των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων. Υποστηρίζεται η θεμελίωση του διαλόγου, η συνεργασία, η ανταλλαγή γνώσεων και ο αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των συμβαλλόμενων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Παρά τις συνέπειες της τρέχουσας κρίσης που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, όπως η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, η εγκατάλειψη προβληματικών περιοχών, τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας, ο ορεινός χώρος δεν στερείται πλήρως, ακόμη και σήμερα, αναπτυξιακών δυνατοτήτων. Η εποχιακή επιστροφή των αποδήμων του, η τουριστική δραστηριότητα, η αναζήτηση ποιότητας ζωής από τους κατοίκους των αστικών κέντρων και τελευταία η ίδια η κρίση που ωθεί πολλούς σε νέα ξεκινήματα ζωής, αποτελούν ευκαιρίες ανάπτυξης. Ταυτόχρονα ο ορεινός χώρος βρίσκεται αντιμέτωπος με σύγχρονες προκλήσεις. Ο σύγχρονος ορεινός χώρος συνεχίζει να αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα υποδομών, όπως η έλλειψη βασικών υποδομών στην υγεία και την εκπαίδευση, οι οποίες συρρικνώνονται μέσα στο νέο διοικητικό πλαίσιο των καλλικρατικών δήμων και την έλλειψη βασικών υποδομών σε οδικό δίκτυο και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας

Συνεπώς, παρά το μεγάλο ειδικό βάρος και τη σημαντική παρουσία των ορεινών περιοχών στην κοινωνία, το περιβάλλον, την οικονομία και την ιστορία, οι μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενες πολιτικές σε εθνικό επίπεδο, δεν αποτελούν μία ενιαία πολιτική για το χώρο αυτό. Αντιμετωπίζουν, δηλαδή, τον ορεινό χώρο ως μια εξαίρεση σε σχέση με τον ευρύτερο χώρο. Γι' αυτό, η ανάπτυξη στις περιοχές αυτές δεν μπορεί να είναι αποσπασματική και να βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε πολιτικές όπως η ΚΑΠ, γιατί, όπως φαίνεται, οι πολιτικές αυτές δεν είναι τόσο αποτελεσματικές όσο αναμενόταν.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλέγρας, Γ. (2003) 'Περιβάλλον, Τοπική Ανάπτυξη και Αγροτική Διαφοροποίηση', στο Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου – Οικονομικές, Γεωγραφικές και Πειβαλλοντικές Πτυχές, Αθήνα, Επιμέλεια Η. Μπερίατος και Δ. Ψαλτόπουλος, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 225-237

Βουνούκη, Ε. (2006) 'Υποθέσεις για την εξέλιξη του Ελληνικού Γεωργικού πληθυσμού στο πλαίσιο της νέας ΚΑΠ' στο 9^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας: Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος, Αθήνα

Γάκης, Δ., Γούσιος, Δ. (2010) 'Νέες προσεγγίσεις οργάνωσης, διαχείρισης και αξιοποίησης των παραγωγικών συστημάτων στις ορεινές περιοχές' στα πρακτικά 2^{ου} Αναπτυξιακού Συνεδρίου νομού Καρδίτσας, Καρδίτσα, σελ. 167- 175

Γουργιώτης, Α. (2012) 'Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου' στα Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Μηχανικών Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αειχώρος (17) 34 – 63

Γούσιος, Δ. (2000) 'Συστήματα διαχείρισης ορεινού χώρου: νέες προσεγγίσεις και εφαρμογή σύγχρονων τεχνολογικών μεθοδολογιών' στο 'Δεκαεπτά κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη' Συλλογικός τόμος για τα δέκα χρόνια λειτουργίας του ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος, σελ. 389-407.

Γούσιος, Δ., Ντυκέν, ΜΝ., (2001) 'Δημογραφικές Εξελίξεις, Κοινωνικές Λογικές και νέες Χωρικότητες στον Ύπαιθρο Χώρο', Εισήγηση στο συνέδριο 'Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων', Βόλος.

Διακομιχάλης, Μ., Κυπριωτέλης, Ε. (2003), 'Συνθήκες και χαρακτηριστικά των μειονεκτικών νησιωτικών και ορεινών περιοχών και οι δυνατότητες βελτίωσης της ελκυστικότητά τους' στα Πρακτικά του Συνεδρίου του Τμήματος Περιβάλλοντος & Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, με τίτλο «Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές & Στρατηγικές Ανάπτυξης: Οικονομικές, Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Υποστήριξης», Λέσβος

Δολόγλου, Ν. (2008) 'Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα – Ανάγκες. Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Οικοτουρισμός', Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

Δρόσος, Β.Κ., Λιάμπας, Α.-Σ.Γ., Γιοβαννόπουλος, Ρ., Σταματίου, Χ., Φαρμάκης Δ. (2009) 'Περιβαλλοντικός Χωροταξικός Σχεδιασμός και βιώσιμη και αειφορική ανάπτυξη Ορεινού Χώρου.' στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος, σελ. 1307-1317

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013) 'Μια εταιρική σχέση ανάμεσα στην Ευρώπη και τους αγρότες της' στο 'Η Ευρωπαϊκή Ένωση με Απλά Λόγια: Γεωργία', Βρυξέλλες Ανακτήθηκε στο διαδίκτυο: http://europa.eu/pol/index_el.htm

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2009) 'Επιλογή βέλτιστων πρακτικών Leader+', Luxembourg

Ζαμπέλης, Χ., Γιαλύρη Θ. (2001) 'Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργία νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου' στο 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε. Μ. Π.: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές, Θεωρία και πράξη, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου.

Ζιωγανάς, Χ., (2002), 'Δυνατότητες ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της χώρας μας: προβλήματα, πολιτική και σκοποί' στα Πρακτικά του 3^{ου} Πανελλήνιου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου, Καρπενήσι 2002, σελ.37-45

Κακλαμάνη, Τ., Ντυκέν Μ-Ν. (2000) 'Πληθυσμός ορεινών περιοχών : προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης', Εισήγηση στο συνέδριο: οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Βόλος.

Καραβέλη, Ε. (2002) 'Είναι η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης μια περιφερειακή πολιτική; Μια ανάλυση της εφαρμογής του Κανονισμού Αγροτικής Ανάπτυξης στην Ελλάδα' στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας: Η Κοινωνία της Υπαίθρου σ'ένα μεταβαλλόμενο Αγροτικό Τοπίο, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Κατσαρός, Δ. (2003) 'Οι συνθήκες της πολυλειτουργικότητας στην έρευνα και ανάπτυξη του ορεινού χώρου' Συνέδριο 'Λιβαδοπονία και Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών' στα Πρακτικά 3^{ου} Λιβαδοπονικού συνεδρίου Καρπενήσι, Αθήνα.

Μιχαηλίδου, Ε., Ρόκος, Δ. (2004) 'Πολιτική γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασοπονίας' στο 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π.: Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου

Μιχαηλίδου, Ε., Ρόκος Δ. (2010) 'Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Ορεινές Περιοχές' στο 6^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.: Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών, ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο.

Μιχαηλίδου, Ε. (2008) 'Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης', Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.ΔΕ) του Ε.Μ.Π. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο στο: <http://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Michailidou%20%20Greek%20mountainous%20regions.pdf>

Μπεριάτος, Η. (1999) 'Χωροταξία II: Σχεδιασμός της υπαίθρου, Επιλεγμένα Θέματα Θεωρίας και Πρακτικής', Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

Μπεριάτος, Η., Ψαλτόπουλος, Η. (2003) 'Ο ρόλος της περιβαλλοντικής πολιτικής και Σχεδιασμού στο Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου', Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Νάστης, Σ., Παπαναγιώτου, Ε. (2010) 'Πυλώνες αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές', στο Ανάπτυξη Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών 2^{ος} Τόμος, στα Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Επιμέλεια Αραμπατζής Γ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παπαγεωργίου, Μ. (2012) 'Ορεινός χώρος και διοικητικές μεταρρυθμίσεις: Όταν ο Καλλικράτης είδε μια Ελλάδα χωρίς βουνά', 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, σελ. 190-196

Παπαδημάτου, Α., Ρόκος, Δ. (2004) *'Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας και του Κόσμου'*, στα Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου : Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη, , Μέτσοβο, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2004, Αθήνα σελ. 141-171.

ΠΑΣΕΓΕΣ, (2014) 'η Κοινή Αγροτική Πολιτική μετά το 2014: ανάλυση προτάσεων και σεναρίων κατανομής των άμεσων ενισχύσεων', European Commission

Πετράκος, Γ., Ψυχάρης Γ. (2004) 'Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα', Εκδόσεις Κριτική.

Ρόκος, Δ. (2004) *'Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη'* στα Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου: Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη, Μέτσοβο, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα σελ. 79-140.

Σιόλου Μ. – Καλουδοπούλου Ι. και Ισπικούδης Ι., (2002), 'Κτηνοτροφία στις ορεινές περιοχές: από τις ευρωπαϊκές οδηγίες στην τοπική παραγωγικότητα', στα πρακτικά 3^{ου} Πανελλήνιου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου: Λιβαδοπονία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών, Καρπενήσι, σελ. 103 - 109

Στρατηγέα, Α., Παπαδοπούλου, Χ-Α. (2012) 'Στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα', Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης», Τομος ΙΙΙ, Αρ.1, Επιστημονικό Περιοδικό της Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειολόγων Επιστημόνων, Αθήνα, σελ. 59-73

Τολίδης, Κ., Καλογήρου, Χ., Δημοπούλου, Ε. (2010) 'Χωροταξική Πολιτική στις ορεινές περιοχές: η περίπτωση του Ν. Φωκίδας' στο 6^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.: Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», Μέτσοβο

Τσιγκλιφύση, Α., Χριστοπούλου, Ο. (2009) 'Συγκριτική ανάλυση της πολιτικής σε Ελλάδα και Αυστρία σχετικά με τις Ορεινές Περιοχές'' στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος, σελ. 1271-1281

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε, (2007) ' Στρατηγική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων της εφαρμογής του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό', Αθήνα

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την Ειδική Γραμματεία Κοινοτικών Πόρων και Υποδομών, (2013) «Προγράμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013, Αθήνα

Φιλίππου, Π., Θεοχαρόπουλος, Δ., Ματθόπουλος, Δ. (2009) 'Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ορεινές Περιοχές' στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, σελ. 1327-1335

Χατζηθεοδωρίδης, Φ., Μιχαηλίδης, Α., Νάστη, Σ. (2010), 'Διαρθρωτικά προγράμματα και μέτρα για την ανάπτυξη των ορεινών, μειονεκτικών και νησιωτικών περιοχών: εφαρμογή και κρίσιμοι παράγοντες', Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 2ος Τόμος: Ανάπτυξη Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών, Περιοδική Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Χατζηθεοδωρίδης, Φ., Μιχαηλίδης, Α., Τσιλοχρήστος, Δ., Καζάκη, Σ. (2006), 'Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης του Ελληνικού Αγροτικού Χώρου: Μια εμπειρική προσέγγιση στην εφαρμογή, τη διαχείριση και τα αποτελέσματά τους', στο Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τόμος 5, Τεύχος 1

Santillan Cabeza S., (2009), 'Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής' με θέμα 'Το μέλλον των μη αστικών περιοχών στην εποχή της κοινωνίας της γνώσης', στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2009/C 317/08

Ξενογλωσσα άρθρα-συνέδρια

Del Biaggio, C. (2011) ‘Bridging national boundaries: how networks of local actors are building the Alpine region’, *Regional Environmental Governance: Interdisciplinary*

Perspectives, Theoretical Issues, Comparative Designs (REGov), Procedia Social and Behavioral Sciences, 14, 121–128

European Commission, (2000), ‘The CAP Reform – A Policy for the Future’, Directorate – General Agriculture

European Commission, (2013), ‘Rural Development in the EU, Statistical and Economic Information’, Report

Gill, A., Williams, P. (1994) ‘Managing growth in mountain tourism communities’, *Tourism Management*, 15, 212-220

Gluck, P. (2002) ‘Property rights and multipurpose mountain forest management’, *Forest Policy and Economics*, 4, 125–134

Krauchi, N., Brang, P., Schonenberger, W. (2000), ‘Forests of mountainous regions: gaps in knowledge and research needs’, *Forest Ecology and Management*, 132, 73-82

Lasanta, T., Gonzalez-Hidalgo, J., Vicente-Serrano, S., Sferi, E. (2006), 'Using landscape ecology to evaluate an alternative management scenario in abandoned Mediterranean mountain areas', Landscape and Urban Planning, 78, 101-114

Nordregio, (2004), 'Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries', Report, Stockholm, Ανακτήθηκε από: <http://www.nordregio.se/en/Publications/Publications-2004/Mountain-areas-in-Europe/>

Stamenov, J.N., Vachev B.I. (2004) 'Monitoring and management of mountain environment', Journal of Environmental Radioactivity, 72, 121-128

Ιστοσελίδες

www.euromontana.org

leader-plus.gr

minagric.gr

europa.eu/legislation_summaries/agriculture

www.ypeka.gr

<http://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-overvie>

www.agrotikianaptixi.gr

www.nordregio.se/en/Maps--Graphs

